

1981/82:165

Torsdagen den 3 juni em.

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av förste vice talmannen.

8 § Säkerhets- och försvarspolitiken, m. m. (forts.)

Fortsattes överläggningen om försvarsutskottets betänkande 1981/82:18.

Anf. 55 Statsministern THORBJÖRN FÄLLDIN:

Fru talman! Den internationella situationen har sedan det förra försvarsbeslutet 1977 i viktiga avseenden förändrats.

Upprustningen inom de stora militärblocken och i enskilda länder har fortsatt till allt högre nivåer. Det råder mer av konfrontation och mindre av samarbete än tidigare mellan USA och Sovjetunionen.

Till de positiva dragen hör å andra sidan att supermakterna ånyo har visat vilja att fortsätta dialogen om begränsning av kärnvapnen. Det har på senare tid vuxit fram en stark folklig opinion *mot* kärnvapnen och upprustningen och *för* fred och nedrustning. Jag vill gärna ge Olof Palme en eloge för det skickliga arbete som han har utfört i den kommission som han leder, ett arbete som säkert kommer att visa sig vara betydelsefullt för nedrustningen i världen.

I Nordeuropa har utvecklingen inneburit ökad militärpolitisk aktivitet från stormakternas sida. Såväl Warszawapakten som NATO fortsätter en snabb styrkeuppbyggnad. Sovjetunionen och dess allierade bedriver sedan 1978 fortlopande omfattande marina övningar och landstigningsövningar i Östersjön.

De nordiska länderna har för den skull inte haft anledning att ändra sin säkerhetspolitiska hållning. Mönstret med skilda säkerhetspolitiska lösningar består. Länderna i Norden har, liksom tidigare, aktivt kunnat bidra till fortsatt stabilitet och avspärrning i själva Norden.

För svenskt vidkommande påmindes vi om hur utsatt läget kan vara genom

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

den sovjetiska ubåtskränkningen i Karlskrona skärgård. Denna och tidigare allvarigare ubåtskränkningar, liksom den som av allt att döma just nu är aktuell, visar hur viktigt det är att vi får en ubåtsjaktkapacitet, så att vi kan stärka vår incidentberedskap. Som resultat av de åtgärder som nu vidtas kommer vi i det avseendet att stå bättre rustade att möta alla typer av kränkningar.

Grundvalen för den svenska säkerhetspolitiken är att vi själva svarar för vår säkerhet. Vi vill inte vara beroende av någon annan makt. Vi har successivt byggt upp resurser som ger oss möjligheter att trygga den egna säkerheten i skiftande situationer och också möjligheter att bidra till internationell fred och säkerhet. Från denna utgångspunkt formas vår säkerhetspolitik genom en samverkan mellan utrikespolitiken, försvarspolitiken, vår politik i nedrustningsfrågor, försörjningspolitiken, handelspolitiken och biståndspolitiken.

Den närmare utformningen av vår neutralitetspolitik har under efterkrigstiden präglats av våra erfarenheter under de bägge världskrigen. Jag vet att jag företräder en nära nog enhällig uppfattning i vårt land när jag säger att neutralitetspolitiken även i framtiden kommer att ge oss de bästa möjligheterna att stå utanför krig och allvarliga konflikter. Samtidigt utgör den en plattform för att på det internationella planet aktivt verka för avspänning, fred och nedrustning.

Neutralitetspolitiken ställer höga krav på fasthet och konsekvens. Dess trovärdighet ligger i våra egna händer. Det är en styrka, om vi kan uppträda enat. Vi måste kunna göra klart för omvärlden att Sverige kommer att försvara sig, om det blir angripet, att vi kommer att hävda vår territoriella integritet i alla riktningar och att vi inte genom ensidiga aktioner kommer att gynna eller särbehandla någon part, om det skulle utbryta krig i vår närhet.

Som liten alliansfri stat är det självklart för oss att eftersträva ökad respekt för varje nations frihet och självbestämmanderätt, att stödja FN, att verka för ekonomisk utjämning mellan världens stater, att aktivt verka för nedrustning vad gäller både konventionella vapen och kärnvapen liksom att på andra sätt främja en fredlig utveckling. Men vi är också medvetna om att den internationella utvecklingen även i framtiden kommer att väsentligen präglas av stormakternas handlande. Därför är det en viktig uppgift att försöka förmå supermakterna att ta ledningen för en reell nedrustningsprocess.

Det föreligger här inget motsatsförhållande mellan vårt internationella engagemang och vår försvarspolitik. I själva verket rör det sig om två sidor av samma fredssträvan. Om detta råder samförstånd. Därför ligger det heller inget onaturligt i att det starka stödet för freds rörelsen, som bottnar i en berättigad oro för kärnvapenkrigets oerhörda följder, har uppstått samtidigt med ett ökat stöd för det svenska försvaret och en ökad tillströmning till de frivilliga försvarsorganisationerna. I en sådan situation är det verkligen viktigt att ta till vara de många människornas engagemang för fred och säkerhet.

De femåriga försvarsbesluten är viktiga etapper i utformningen av vår säkerhetspolitik. Med en bedömning av det säkerhetspolitiska läget som grund avvägs i försvarsbesluten totalförsvarets behov mot våra ekonomiska resurser. Kännetecknande för det förslag till försvarsbeslut för perioden 1982–1987 som vi nu diskuterar är att de säkerhetspolitiska kraven på vårt försvar har ökat samtidigt som vi måste iakttä sträng återhållsamhet med de statsfinansiella medlen.

1982 års försvarsbeslut har förberetts av 1978 års försvarskommitté. Det är en styrka för vårt lands säkerhetspolitik att de viktiga försvarsbesluten förbereds genom parlamentariskt sammansatta organ. Därigenom säkras kontinuiteten i försvarspolitiken. Det är också glädjande att försvarskommittén har varit enig om det mesta, t. ex. i fråga om säkerhetspolitiken, synen på totalförsvaret och anslagen till de civila totalförsvarsgrenarna, värdet av den allmänna värnplikten, ett nytt indexsystem, behovet av rationaliseringar och besparingar i fredsorganisationen liksom behovet av ett nytt flygplanssystem.

Skillnaderna mellan partierna i fråga om bl. a. ekonomisk ram för det militära försvaret och ställningstagandet till ett svenskt JAS-flygplan förändrar inte intrycket av en hög grad av samstämmighet i inställningen till den svenska säkerhets- och försvarspolitikens mål och medel. Det är viktigt att vi betonar detta gentemot omvärlden.

Den svenska försvarspolitiken är genomsyrad av totalförvarstanken. Det markeras tydligare än någonsin i den nu föreliggande totalförvarspropositionen, som berör tio departements ansvarsområden. Det ger oss möjlighet att utnyttja alla resurser på ett bra sätt. Men det ger också försvaret en bred folklig och en bred demokratisk förankring.

I propositionen föreslås en realhöjning av anslagen till de civila totalförsvarsgrenarna: civilförsvaret, det ekonomiska försvaret och hälso- och sjukvården i krig.

Om det ohyggliga skulle inträffa – i händelse av krig – kommer halva befolkningen – fyra miljoner människor – att engageras i totalförsvaret. Inte minst förtjänar de många människor uppskattning som redan i fredstid ägnar totalförsvaret sina krafter inom frivilligorganisationerna.

Det viktigaste delförslaget i totalförvarspropositionen rör annars anskaffningen av ett nytt flygplanssystem, JAS, som efterträdare till Viggensystemet.

Jag vill påminna kammarens ledamöter om att förslaget om JAS bygger på riksdagens principbeslut 1980. Detta förslag har föregåtts av ett mycket omfattande utredningsarbete. Detta arbete har skett under full politisk insyn och med inriktningen från alla parter sida att det avgörande beslutet skall tas i 1982 års försvarsbeslut. Det har hela tiden varit regeringens strävan och förhoppning att flygplansbeslutet, som får konsekvenser långt in i nästa sekel, skall kunna fattas i största möjliga politiska enighet. Jag kan därför bara beklaga att socialdemokraterna, trots att partiet hela tiden haft full insyn, i slutändan inte har funnit det möjligt att ta bestämd ställning till det förslag som nu föreligger.

Det underlag som vi nu har för JAS-systemet visar att det mer än väl fyller de operativa krav som överbefälhavaren och chefen för flygvapnet ställer.

Olof Palme uppehöll sig vid prestanda hos JAS-planet, det nya systemet. Får jag då hänvisa till ÖB:s granskning och utvärdering av det tillgängliga underlaget. Där säger han att granskningen visar att grundversionen är operativt godtagbar. Det finns i det kontrakt som föreligger en utvecklingspotential inbyggd. Vidare säger ÖB att de givna optionerna bör utnyttjas, om man därigenom kan nå en ökad systemeffekt. Detta uttalande gjorde ÖB sedan han granskat materialet. Vi får naturligtvis tillmäta ÖB:s omdöme i sådana här frågor samma värde som vi tillmäter generaldirektörens omdöme i civila frågor.

Får jag sedan påminna om att JAS-projektet är ett utvecklingsarbete. Det är klarlagt att detta utvecklingsarbete löpande och noggrant kommer att följas av regering och riksdag. Beträffande de avtal som föreligger när det gäller projektets ekonomiska konsekvenser vill jag tillägga att projektet ryms inom såväl flygvapnets som försvarsmaktens budget. Då kommer jag fram till att den ekonomiska säkerheten får anses vara betryggande, så betryggande som det över huvud är möjligt att åstadkomma. Det är klart att det kan inträffa saker som ingen av oss i dag kan förutse. Men den avgörande frågan är, om vi tror att det är möjligt att få fram ännu mera betryggande beslutsunderlag.

Får jag i det sammanhanget påminna dels om att ett fast-priskontrakt föreligger, dels om att långtgående ekonomiska åtaganden har gjorts av leverantörerna under förhandlingarna. Får jag påminna om att förändringar i basversionen skall beslutas av regeringen. Det är ingenting som man överlåter åt militärerna eller utanförstående. Det är en rent politisk prövning av möjligheterna relativt kostnaderna som skall göras av regeringen. Får jag påminna om att det kommer att vara kontrollstationer för projektet var artonde månad. Får jag påminna om att det skall vara rapportering kvartalsvis om projektets utveckling. Till detta vill jag lägga att liksom hittills varit fallet kommer det fortsatta arbetet med att utveckla och tillverka JAS att bedrivas med full insyn från de politiska partiernas sida.

Det räcker inte med flygplan, vi måste ha vapen också, säger Olof Palme. Det är självklart. Projektet ryms inom flygvapnets budget, enligt chefen för flygvapnet, och han är säkert lika angelägen som Olof Palme och jag om att ha vapen till förfogande för flygplanen.

Mera konkret har man dels det man kallar arvet från Viggen, dvs. att man kan använda robotar och andra vapen från Viggensystemet i det nya systemet, dels nya medel för vapen, avsatta i en omfattning som chefen för flygvapnet anser betryggande.

Så några ord om vad Olof Palme kallade handläggningen.

Försvarskommittén avslutade sitt arbete den 1 december 1981.

Den 3 december gav regeringen försvarets materielverk i uppdrag att slutföra förhandlingarna om JAS. Tidtabellen innebar då att de skulle vara avslutade före den 1 maj 1982. Texten till detta förhandlingsuppdrag visades av försvarskommitténs ordförande Gunnar Björk i Gävle för socialdemo-

kraterna innan uppdraget utfärdades.

Efter det att försvarskommittén hade avslutat sitt arbete bildade den socialdemokratiska partiledningen en särskild arbetsgrupp.

Den 1 februari fick försvarsdepartementet materielverkets första delrapport om JAS-förhandlingarna. Man fick också ÖB:s och chefens för flygvapnet yttranden. Sekreteraren i den socialdemokratiska arbetsgruppen fick det hemligstämplade materialet av statssekreteraren i försvarsdepartementet samma dag, och man fick också viss ytterligare information.

Den 8 februari, när socialdemokraterna haft tillgång till detta, hade regeringen en flera timmar lång överläggning med socialdemokraterna. Den slutade med att socialdemokraterna konstaterade att man nu hade gett uttryck åt vad man kallade farhågor och synpunkter. Från regeringens sida framhöll vi att vi i propositionen skulle ange villkor om förhandlingsresultatet för att vi skulle förordna anskaffning av JAS. Vi förklarade också att socialdemokraterna fortlöpande skulle ha tillgång till beslutsunderlag på samma sätt som regeringen. Så har också skett.

Den 15 mars fick sekreteraren i den socialdemokratiska arbetsgruppen tillgång till försvarets materielverks andra förhandlingsrapport. Denna gick också till de parlamentariska ledamöterna i militärledningen.

Den 18 mars informerades försvarsutskottet av statssekreteraren i försvarsdepartementet och av de militära myndigheterna om förhandlingsläget.

Den 20 april var det ytterligare en sådan information för försvarsutskottet.

Den 30 april fick försvarsdepartementet materielverkets slutrapport med kontraktsförslag, liksom man fick ÖB:s och chefens för flygvapnet ställningstagande.

Sent på Valborgsmässaftonen kopierade försvarsdepartementets tjänstemän det omfattande materialet för att sekreteraren i den socialdemokratiska arbetsgruppen skulle kunna få det på söndagen. Sekreteraren i arbetsgruppen har sedan dess begärt och fått flera sakupplysningar om avtalsresultatet av departementets materielenhet.

Den 4 maj informerade ÖB försvarsutskottet om sitt ställningstagande i flygplansfrågan.

Den 6 maj fick försvarsutskottet en grundlig föredragning av statssekreteraren i försvarsdepartementet och av andra från försvarsdepartementet om JAS-avtalet och om regeringens förslag.

Den 13 maj erbjöd Gunnar Björk i försvarsutskottet socialdemokraterna förhandlingar om alla de punkter som de ansåg oklara i JAS-projektet. Men socialdemokraternas svar var att man inte var intresserad av sådana förhandlingar.

Den 14 maj offentliggjorde socialdemokraterna sitt slutliga ställningstagande till JAS.

Så till själva tidtabellen. Man har aldrig opponerat mot att förhandlingsresultatet skulle föreligga den 1 maj. Man var, såvitt jag känner till, helt ense i försvarsutskottet om att man skulle börja behandlingen i utskottet den 6 maj.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Redan när man fastställde den tidsplanen visste man att det i strikt formellt avseende skulle bli fråga om sex dagar. Man var, enligt vad jag är informerad om, hela tiden överens om att man skulle justera i utskottet den 18 maj.

Då vill jag tillägga: Gör därför inga undanmanövrer! Vi har ett så bra beslutsunderlag som man rimligen kan begära. Jag upprepar än en gång: Hittills har alla varit ense om att det är nu, i samband med försvarsbeslutet, som beslutet om hur flygplansfrågan skall lösas måste fattas. Uppskovet som socialdemokraterna begär kostar ännu mer pengar. Ingen vet hur mycket mer det kommer att kosta. Detta, fru talman, är ett ytterligare skäl att fatta beslutet nu. Det är detta regeringen föreslår. Vi gör det på sakligt goda grunder.

Tekniskt kommer JAS att representera det yppersta av vad svensk industri kan åstadkomma. Samtidigt kommer arbetet med JAS att utgöra teknisk och ekonomisk bas för utvecklingen av en livskraftig svensk civil flygindustri.

Flygplansbeslutet kommer att bevara och också stärka trovärdigheten i den svenska säkerhetspolitiken. Det visar att vi är beredda att fortsätta att göra betydande investeringar i en försvarspolitik med svensk profil.

Fru talman! Till sist: Det statsfinansiella läget har präglat prövningen av det militära försvarets anslagsbehov. För att upprätthålla en i huvudsak oförändrad krigsorganisation inom rådande ekonomiska ramar krävs omfattande rationaliseringar och besparingar inom fredsorganisationen. Sammanlagt skall ca 8 miljarder kronor sparas i fredsorganisationen under perioden 1982–1992. Det innebär bl. a. att 6 000 tjänster skall dras in. Detta berör flera myndigheter och många enskilda förband och skolor. Jag har full förståelse för den reaktion som förbandsnedläggelserna vällat på de orter som drabbas. Vi måste också göra allt som är möjligt för att minska svårigheterna för den berörda personalen.

Samtidigt är det ju så att försvaret inte är något självändamål. Vi håller med betydande ekonomiska uppoffringar ett militärt försvar som skall trygga vår säkerhet i tider av ofred. Det som ger försvaret dess styrka är välutbildade och välutrustade krigsförband, inte antalet utbildningsanstalter och myndigheter i sig. Vi har också att ta hänsyn till att värnpliktskontingenten minskar på sikt. Därför måste redan nu utbildningsresurserna anpassas till denna omständighet.

Anf. 56 OLOF PALME (s) replik:

Fru talman! Den tidtabell som Thorbjörn Fälldin läste upp gav egentligen – om man tänker efter – en skrämmande bild av den valhänthet med vilken detta har hanterats. Visserligen har vi fått papper då och då och har sannerligen lagt ner mycket mer arbete än regeringen för att sätta oss in i dessa frågor. Men den samlade bilden av kostnaderna kan inte föreligga förrän kontraktet är färdigt. Vi hade mycket riktigt sex dagar på oss att ta ställning till det största industrikontrakt som någonsin tecknats i Sverige.

Det framgick av den långa listan att den enda gång som kontakt har tagits på partinivå i denna fråga var när vi gick upp till regeringen och redovisade vår oro för ett dåligt beslutsunderlag. Jag måste då i ärlighetens namn säga att

vi gick alla därifrån på vår sida skrämnda över den låga kunskapsnivå på regeringssidan i denna mycket viktiga fråga.

Vi hade likväl kunnat godta projektet, därför att vi förberett oss så noga. Om ytterligare två betingelser hade uppfyllts.

För det första gällde det planets prestanda. Det är riktigt att ÖB har sin mening, men det finns ändå tre försvarsgrenschefer, och två av dem har anmält betänkligheter när det gäller prestanda. När man säger att det skall göras tillägg till grundversionen, betyder det ju att det kostar mer.

För det andra, och det är det avgörande, höll inte kostnadsnivån. Visserligen kan man aldrig bli helt säker på kostnaderna, men när man har satt kostnadsnivån vid 24,7 miljarder, är beräkningen naturligtvis osäker – beloppet är definitivt mycket för lågt. Vi säger att det finns mycket större sannolikhet för att kostnadsnivån ligger på 29-30 miljarder kr. för detta projekt. Det ryms inte inom försvarsramen, och då måste man pressa ner kostnaden.

Ni talar om kostnaderna för ett uppskov. Ja, det kommer att kosta en del, men jag förutser att kostnaden blir mycket större för de smärtsamma ingrepp som måste göras på andra ställen i försvarsorganisationen för att man skall kunna pressa in JAS-projektet inom ramen.

De totala flygentusiasterna säger: Vi struntar i resten av försvaret. Det må gå som det vill med armén och det må gå som det vill med vapenutvecklingen, bara vi får ett flygplan! Vi socialdemokrater kan inte resonera på det sättet. Vi måste utgå ifrån om en flygplansanskaffning ryms inom den totala kostnadsramen.

När vi alltså fann att kostnaderna långt överskred den uppsatta nivån, fanns det två alternativ. Vi kunde antingen säga nej eller också säga att vi ändå tycker att det finns sådana positiva värden i JAS att vi vill hålla fast vid projektet, men då måste vi få tid på oss för att se om det går att pressa ner totalkostnaden. Det blir ändå mycket billigare så, totalt sett, för försvaret.

Jag anser alltså i stort sett att bara ont och elände i framtiden kan komma av detta förhastade beslut.

Av det statsministern sade framgick också den grundläggande stöddighe- ten i hela attityden hos de borgerliga. Man har alltså icke någon gång under denna process, med undantag av när vi tog initiativet, tagit upp en öppen diskussion i frågan hur vi med bevarad politisk enighet skall kunna se om det går att klara ett sådant här jätteprojekt.

Det pris ni betalar är högt, för det betyder att ni har spräckt enigheten. Det betyder att vi står svagare utåt, för vi kan ju inte dölja för omvärlden att vi är splittrade. Ni betalar ett högt pris för vad jag upplever som ett ganska småaktigt taktiskt spel av en alltför stöddig borgerlighet.

Anf. 57 LARS WERNER (vpk) replik:

Fru talman! I dag har vi hört statsministern tala sig varm för det projekt som kallas JAS, trots att det kostar många miljarder kronor. Det står i mycket skarp kontrast till det anförande han höll för någon vecka sedan, då

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

han och vice statsministern uppträdde här i kammaren och målade en mycket mörk bild av den svenska ekonomin. Vi har hört detta ganska ofta vid det här laget – varje gång riksdagen behandlat något av regeringens många förslag som medför social nedrustning och försämringar för vanligt folk.

Men hur annorlunda är det inte i dag! Vem i regeringen talar i dag om vår dåliga ekonomi, betonar – eller ens andas om – behovet av nedskärningar eller sparsamhet? Ingen gör det. Om regeringen varit sparsam och rent av snål andra dagar, så är man i dag på ett helt annat humör. I dag öppnas kassakistan, i dag är man på sitt allra frikostigaste humör. Nu skall miljarderna rulla.

Jag menar att det inte finns något försvar för detta. Det märks också av statsministerns anförande här i dag. Han undviker att diskutera de frågor som många människor ställer. Och det är möjligt att man lyckas med det i en debatt här i kammaren. Men i valrörelsen, när ni skall gå ut och träffa alla dem som drabbas av den sociala nedrustningens politik och som upplever den militära upprustningen, så kommer ni inte undan den frågan. Ingen behöver tvivla när det gäller de borgerliga partiernas ställning i den här frågan. Militär upprustning, social nedrustning – det är huvudlinjen.

Jag vill vidga debatten litet. Nu skall statsministern tala inför FN:s nedrustningsskommission. Det tycker jag är bra. Men vad kommer han då att berätta om debatten i Sverige och om vårt land – ett land som redan intar en tätposition när det gäller militärutgifterna? Kommer han att berätta att den positionen vill den svenska regeringen till varje pris försvara, också om man måste tvinga igenom ett beslut med en rösts majoritet och mot en stark opinion?

Tänker statsministern berätta för de utländska delegaterna att den svenska regeringen skall skaffa sig ett nytt stridsflygplan, och att det är vårt bidrag till nedrustningssträvandena? Eller vad tänker statsministern säga vid FN-sessionen? Vilka exempel tänker han ge för att visa att Sverige aktivt bidrar till att minska världens samlade militärutgifter, till att åstadkomma den globala nedrustning som folk i hela världen och som folket i Sverige längtar efter? Jag tror att det vore bra om statsministern i detta sammanhang berättade vad han tänker säga just om nedrustningssträvandena mot bakgrund av den debatt som har förts här i dag och det förslag som regeringen lägger fram i den här frågan.

Anf. 58 Statsministern THORBJÖRN FÄLLDIN:

Fru talman! Lars Werner driver en linje som kommunisterna har drivit i många Herrans år – så länge jag kan minnas. Försvarsbudgeten är något slags regulator som kommunisterna kan använda sig av, ta pengar ur för att använda till allt möjligt annat.

Lars Werner vet ju att det förslag som nu diskuteras bygger på, enkelt uttryckt, en prolongering av nuvarande kostnader för det totala försvaret. Lars Werner vet också att i reala termer har försvarskostnaderna under 1970-talet inte ökat, snarare gått ner, och det trots att man i vår omvärld – som Gösta Bohman påpekade – har haft en real upprustning. Detta är

omständigheter som Lars Werner och kommunisterna ständigt bortser ifrån.

Och när Lars Werner frågar vad jag skall säga i FN, vill jag svara följande, enkelt uttryckt: Jag påminner ofta i internationellt umgänge om den svenska insatsen för nedrustningsarbete. Men man förstår också gott att det skulle vara ett dåligt bidrag till nedrustningen, om vi skulle så förändra vår säkerhetspolitik att det skulle bli oro i närområdet här i Norden. Det skulle icke vara ett aktivt bidrag till en fredlig utveckling och nedrustning. Dess bättre är alla andra partier i riksdagen ense om att ett starkt försvar som en del av vår säkerhetspolitik är ett viktigt bidrag just för att garantera, så långt det är möjligt, fred och säkerhet i detta närområde. Denna neutralitetspolitik är dessutom en god plattform för internationellt agerande i nedrustnings-sammanhang.

Så till Olof Palme. Jag lade märke till en sak i hans senaste inlägg. Han sade inget konkret om vad som mer specifikt skulle klarläggas, om JAS-projektet sköts upp ett halvår eller ett år. I stället använde Olof Palme metoden att säga att socialdemokraterna, efter det att vi hade träffats, gick från sammanträdet skrämnda över de dåliga kunskaper och insikter som regeringens ledamöter hade i den här frågan.

Olof Palme! Vilka intressen gagnar den debattmetoden? Var det inte i stället så, Olof Palme, att ni fann anledning att uttrycka stor respekt för det sätt på vilket regeringen hade tagit sig an den här frågan för att få fram kontraktsbestämmelser, som skulle ge oss politiker ett så gott beslutsunderlag som möjligt? Nog har jag ett minne av att ni tyckte att vi väl hade studerat erfarenheterna från Viggenprojektet med dess misstag, så att dessa om möjligt inte skulle upprepas. Det fanns inslag av sådana omdömen. Då framfördes inga beskyllningar för att vi skulle kunna den här frågan dåligt. Men nu passar det att säga så.

Låt oss, Olof Palme, anta att vi i regeringen är så urbota korkade att vi inte förstår det material som ligger på bordet. I så fall är ÖB och cheferna för flygvapnet, för marinen och för försvarets materielverk lika korkade och dumma och har läst på lika dåligt. Nej, det argumentet är inte trovärdigt förrän Olof Palme konkret talar om på vilka punkter man måste vinna klarhet.

Olof Palme har åter uppehållit sig vid talet om att chefen för armén inte är nöjd med JAS. Ja, chefen för armén hör till dem som för några år sedan inte alls ville ha flygplan. Nu vill han ha det, men inte nog med det – han vill ha bättre flygplan med högre prestanda än vad ÖB och chefen för flygvapnet anser att vi behöver ha. Går vi på den linjen och inriktar oss på att fylla på med sådana flygplan i början av 1990-talet, när vi behöver dem, ja då har vi inget projekt som kan genomföras i Sverige. Då får vi antingen licenstillverka flygplanen eller köpa dem. I båda fallen gäller att vi för att få bättre flygplan måste betala ett högre styckepreis samtidigt som antalet flygplan blir färre. Detta avråder både chefen för flygvapnet och ÖB från. Med det stora territorium vi har, med långa avstånd osv., behöver vi ha ett förhållandevis stort antal flygplan.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitikern,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

En annan av de faktorer Olof Palme har pekat på är att vi inte vet någonting om vilken dollarkurs som kommer att gälla. Jag inser mycket väl att man kan sätta i fråga beräkningarna därvidlag, men inte vet vi någonting mer om vilken dollarkurs som gäller på 1990-talet än om dollarkursen om ett halvår eller ett år. Eller tror Olof Palme att vi kan ha en säkrare prognos om dollarkursen då?

Men återigen: Dollarkursen medför ju samma problem om vi skall köpa planen – och jag tror inte att Olof Palme har för avsikt att köpa dem för rubel. Skall vi köpa dem i annan västvaluta än dollar, så får vi samma svårigheter att fastställa vilken kursrelation som kommer att råda mellan den svenska kronan och andra valutor.

Så till skillnaden mellan 24,9 och 25,7 miljarder. Vad är det som är att märka här? Jo, 24,9 miljarder är en siffra som överbefälhavaren har använt i sina beräkningar. Regeringen har refererat den siffran, men aldrig angett den som sin. Det är det första. Det andra är att ÖB, ställd inför den här situationen, säger sig: Den här fördyringen, från 24,9 till 25,7 miljarder, kan jag ta genom att göra omDispositioner inom den anslagsram som gäller för flygvapnet. Det är en bedömning som chefen för flygvapnet delar.

Då konstaterar jag, Olof Palme, att detta svenskbyggda flygplan, som skall utvecklas för att passa just den uppgift som vi vill ge flyget här i Sverige, inte kräver något ökat totalt utrymme för det militära försvaret, i alla fall inte så långt vi kan bedöma. Ingen av oss kommer inom ett halvår eller ett år att kunna ha spiksäkra siffror för kostnaderna i slutet av 1990-talet, inte ens för kostnaderna i början av 1990-talet. Men vi har fastpriser för den första leveransen. Vi har kontrollstationen. Vi har klarlagt att det är regeringen som skall besluta om förändringar, och vi har garanterat full insyn för de politiska partierna.

Säg konkret på vilka punkter man skulle kunna nå framgång på ett halvår!

Anf. 59 OLOF PALME (s) replik:

Fru talman! Thorbjörn Fälldin frågar: Vad kan man konkret uppnå? Jag vill vända på det: Var råder det nu konkret oklarhet?

För det första råder det oklarhet i fråga om prestanda. Det gäller bl. a. motorn och vingkonstruktionen. – Statsministern väljer att tala illa om arméchefen. Jag talar inte illa om någon av försvarsgrenscheferna eller om ÖB, utan jag konstaterar bara att de har olika mening.

För det andra gäller det kostnaderna. Thorbjörn Fälldin började med att säga att det är fullständigt klarlagt att allt detta utan svårighet går in under den beräknade kostnadsnivån. Ögonblicket därefter konstaterade han att vi inget vet om dollarkursen i framtiden. Men är dollarkursen som den är i dag, så blir projektet 1,5 miljard dyrare, och dagens kurs är mera sannolik än den beräknade.

I mitt första anförande i dag redovisade jag konkret för alla de andra osäkerheterna, som innebär att vi måste höja den sannolika kostnadsnivån för projektet. ÖB vill ju ha mer pengar. Han förutsätter ju reala höjningar av

anslagnivån framöver för att allt möjligt skall kunna inrymmas. Det kan vi inte vara med om. Vi kan inte föra in detta projekt, för då klarar man inte kostnadsramen.

Om man vill bevara projektet kan man förmodligen skära ner det på olika sätt eller göra nedskärningar någon annanstans. Men vi vet att kostnadsberäkningen på 24,7 eller 25,8 miljarder inte håller. Kostnaderna ligger en bra bit däröver.

Det hade då varit lätt att säga: Det spelar väl ingen roll. Vi tittar på detta med samma lättsinne och samma brist på noggrannhet som regeringen, och så får det basa i väg. Men det ansvaret är vi inte beredda att ta. Vi är inte beredda att gå den lätta vägen, för då kommer det utomordentligt surt efter för dem som skall bära ansvaret för landets finanser och för landets försvar. De kommer att få göra alla de hårda omDispositioneringarna, när totalkostnaderna blir mycket högre än om vi i tid rättar organisationen efter vad vi har råd med.

Det är typiskt att efter allt sitt snack om rubel och vad det var så tog Thorbjörn Fälldin inte upp de två grundläggande frågorna.

Vad har ni för anledning att tro att kostnaderna håller sig till 25,8 miljarder? På alla de punkter som jag har redovisat i dag visar det sig att kostnaderna ligger högre och att de sammanlagt blir uppemot 30 miljarder. Med de usla statsfinanserna vi har i dag kommer det här beslutet att hårt gå ut över antingen andra delar av försvaret eller dem som behöver samhällets stöd. Eller också får ni låna ännu mer. Detta vet vi i dag. På denna punkt har inte Thorbjörn Fälldin gett oss något svar.

Den andra punkten där Thorbjörn Fälldin inte gett något svar är denna: Om ni trodde att det var viktigt med nationell enighet, varför tog ni då aldrig någon kontakt med oss för samråd? Den enda kontakt som förekom var den som vi tog initiativ till. Det skulle så vackert återkommas – det har jag berättat om. Jag har inga andra intressen än att berätta sanningen om det sammanträdet. Vi fick sex dagar på oss, men de sex dagarna räckte för att säga att projektet, så som det är framlagt, inte håller som en del i svensk försvarspolitik.

Jag tror mig inte ha mer tid till förfogande, och därför vill jag sammanfattningsvis säga följande.

Det är synd om riksdagen tar ett beslut om detta flygplan med dessa oändligt stora ekonomiska åtaganden, samtidigt som man ålägger riksdagsminoriteten en tvångströja i form av stora skadestånd. Jag betraktar det som klart odemokratiskt. Det är synd på försvaret, för vi kommer att få ett elände med detta. Det är synd också ur den synpunkten – jag tvingas att säga det – att efter att i 30 år ha varit med och format en någorlunda enhetlig svensk försvarspolitik måste jag nu konstatera att denna i en sällsynt arrogant och högmodig hantering har spräckts av den svenska borgerligheten.

Anf. 60 LARS WERNER (vpk) replik:

Fru talman! Statsministern säger att det är vanligt att kommunisterna använder försvarsutgifterna som en regulator. Ja, det är möjligt. Thorbjörn

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Fälldin, att vi vill göra det, för vi menar att man inom ramen för ett försvar, som skall hävda den svenska neutraliteten och alliansfriheten, också måste diskutera militärutgifterna på samma sätt som man diskuterar andra utgifter. Det var därför jag erinrade om den diskussion vi förde förra veckan och som vi har fört den här veckan, där ni som huvudlinje har drivit att de sociala rättigheterna skall börja urholkas, medan ni inte är beredda att diskutera militärutgifterna.

På samma förenklade sätt som Thorbjörn Fälldin för debatten kan jag ju säga att ni använder, till skillnad från oss, de sociala utgifterna som regulator i besparingssyfte.

Jag ställde frågan vad statsministern skulle säga i FN inför nedrustnings-sessionen. Jag läste ett inlägg i Expressen i dag av aktiva medlemmar i Svenska freds- och skiljedomsföreningen – denna förening som hånats av olika moderater under debatten i dag. De föreslog, mot bakgrund av den diskussion som har förts tidigare och som vi har fört här i kammaren i dag, att statsministern skulle säga följande – jag skall läsa in det till protokollet:

”Vi förstår er supermakter, när ni känner er tvungna att upprusta. Trots att vi är ett av världens minst hotade folk och har lyckats utomordentligt med att framstå som fredsälskande har vi på trettio år kunnat tredubbla våra militäranslag (räknat i fast penningvärde). Den utvecklingen har vi kallat nedrustning och urholkning av vårt militära försvar.

Visserligen har vi en snabbt växande folklig fredsörelse emot oss. Men det är etablissemang som har resurserna – de ekonomiska och de propagandistiska. Med mäktiga industriintressens hjälp har vi i en brydsam tid fått loss miljarder av skattebetalarnas pengar till ett nytt stridsplan. Fredsrörelsen får inte ens en promille av vad vi förser de statligt uppbäckade militära stödorganisationerna med. Dem kallar vi för frivilliga försvarsorganisationer, vilket brukar väcka förståelse hos militaristiska kamrater i öst.

På det viset har vi hållit oss på samma tio-i-topp-lista som ni supermakter när det gäller militärutgifter per invånare.

Kort sagt, vi förstår er så väl. I den grå praktiken är ni våra föredömen och inspirationskällor.”

Är det detta som Thorbjörn Fälldin tänker säga eller är det någonting annat?

Till sist, fru talman, vill jag framhålla att vpk kommer att rösta nej till JAS i dag. Nu vet vi att det inte räcker för att fälla projektet. Det finns ledamöter här i kammaren som har uppmanat oss att lägga ner våra röster efter det att vårt yrkande har fallit. Det är möjligt att man gör det mot bakgrund av att det skulle behövas, därför att man annars, med tanke på att det är en mycket knapp majoritet eller kanske ingen majoritet alls, inte skulle få igenom förslaget. Men i omröstningen när det gäller regeringens ja och det socialdemokratiska uppskovsyrkandet stöder vi ju det senare, för det är bättre att uppskjuta ett beslut än att, som den borgerliga majoriteten vill, ge klartecken. Vi gör det för att försöka stoppa regeringens ja-linje. För att man skall få igenom förslaget om ett uppskov behövs våra röster, och därför stöder vi det socialdemokratiska yrkandet. Det betyder inte på något sätt att

vi gett upp vårt motstånd mot JAS. Genom den litet märkliga debattordningen här, med den snabbe talmannen som klubbade före middagspausen, har det varit svårt att få svar på en del frågor som vi har ställt till socialdemokraterna. Men vi ser det socialdemokratiska yrkandet som en halv seger, för förslutningen måste ju bli att man efter en vänstermajoritet i riksdagen i september-oktober bör riva upp det här beslutet. Vi kommer att driva frågan om JAS i valrörelsen, med målsättningen att skapa en opinion och en majoritet som är motståndare till JAS, så att vi kan avföra den frågan från dagordningen i oktober.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Anf. 61 Statsministern THORBJÖRN FÄLLDIN:

Fru talman! När jag ber Olof Palme komma med mera konkreta invändningar, återkommer han till prestandakraven. Jag har redan försökt att utveckla hur det förhåller sig med den saken, och jag skall göra det en gång till. Det är klarlagt att inte bara överbefälhavaren utan också chefen för flygvapnet liksom chefen för marinen framhåller att den nu avtalade grundversionen av JAS är operativt godtagbar och att den från tekniska utgångspunkter uppfyller de krav på utvecklingspotential som den hotmiljö vi nu kan överblicka ställer. Jag erkänner utan vidare, Olof Palme, att mina kunskaper inte räcker för att göra en personlig och självständig bedömning av de tekniska prestanda som det här flygplanet väntas komma att utveckla. Men jag måste utgå från att ansvariga chefer inom det militära försvaret, med stöd av all den expertis som de har till sitt förfogande, ger oss politiker de besked som de anser att de i enlighet med sitt ämbetsmannaansvar skall ge oss. Det är därför jag tar stöd i detta.

JAS är alltså ett litet, lätt, allsidigt och användbart stridsflygplan. Den motor man har valt – Olof Palme kom också fram till det – skall ge stor dragkraft i förhållande till detta nya flygplans vikt. Den skall t. o. m. ha större dragkraft än som gäller för motorn i JA 37, därför att JA 37 är så mycket tyngre. JAS är utrustat med kvalificerade målinmätningssystem för bekämpning av såväl luftmål som sjömål. Dessutom har radarn en kvalificerad havsövervakningsfunktion. Målinmätningssystemet i kombination med den inom ramen planerade vapen- och motmedelsanskaffningen ger ett för svenska förhållanden avancerat stridsflygplan. Tanken med den gemensamma plattformen med ett litet, lätt flygplan är att skapa högsta möjliga systemeffekt. Det anser man vara uppfyllt.

Det är viktigt att vi kommer ihåg att JAS inte i varje situation, i varje roll, är världens bästa flygplan. Vad man har strävat efter är ju att den samlade systemeffekten i kombination med vårt bas- och stridsledningssystem skall ge ett flygsystem med mycket goda egenskaper, anpassade till de svenska förhållandena. Man kan förbättra motorn, om stridsmiljön skulle förändras så att det krävs. Vi kan få litet bättre prestanda när det gäller tvärsvingar, genom att göra om vingen. Men redan i grundversionen är JAS operativt godtagbart, säger de ansvariga myndigheterna. Detta om detta.

Så till kostnaderna. Låt mig tala om vad som har varit en förutsättning från regeringens sida. Ett villkor för att vi skulle rekommendera anskaffning –

som vi också gav uttryck för i propositionen – var att man uppnådde ett fast pris och fasta åtaganden från industrin, och i det avtal som föreligger har dessa mål uppnåtts. Det finns alltså i kontraktet ett fast pris på hela utvecklingsdelen och de 30 första flygplanen. Dessutom finns det ett maximipris på de resterande flygplanen – 110 stycken – fram till år 2000. Det finns i avtalet också en vinstbegränsningsklausul, som förhindrar att leverantörerna eller konsortiet, som kallar sig IG JAS, skulle få en oskälig vinst på statsmakternas bekostnad.

Kostnadsberäkningarna för typutveckling och delserie 1, alltså de 30 första planen, bör kunna sägas vara mycket säkra. Och kostnadsberäkningarna avseende leveransen under 1990-talet har så hög grad av säkerhet som man rimligen nu kan uppnå.

Jag återkommer till dollarkursen. Visst är den en osäker faktor, men i den pågående programplaneringen för försvaret och flygvapnet har ändå inom planen för perioden 1983–1988 avdelats en reserv på 200 milj. kr. på flygplansdelen. Det är skillnaden mellan en dollarkurs på 4.58 och en dollarkurs på 5.65. Det finns alltså en reserv. För att klara oförutsedda händelser har dessutom, inom JAS-ramen på 25,7 miljarder, planerats in en reserv på 10 %. Socialdemokraternas förslag lyder på 24,9 miljarder, och med utgångspunkt i Olof Palmes argumentation hade det alltså inte varit något att diskutera om vi hade landat på 24,9 miljarder. Jag påstår inte att skillnaden mellan 24,9 och 25,7 miljarder är negligerbar, men vi får inte glömma att den skillnaden kan slås ut på en tid av 18 år – det är ju den totala projektkostnaden det gäller.

Jag upprepar än en gång: Överbefälhavaren, chefen för flygvapnet och chefen för försvarets materielverk har klart redovisat att de kommersiella aspekterna i kontraktet är tillfredsställande, och jag har samma uppfattning.

Olof Palme återkommer till de sex dagarna. Men Olof Palme har inte kommenterat det förhållandet att det inte har funnits någon opposition mot vårt uttalande att ni hade tiden på er fram till den 1 maj. Det har inte varit någon opposition när vi har sagt att ni borde ha reagerat tidigare, i motionen i anslutning till propositionen, som gick ut på att vi borde ta ställning nu i flygplansfrågan.

De sex dagarna visste ni ju om i det ögonblick man gjorde upp i utskottet om att man skulle börja behandlingen den 6 maj. Den 18 maj skulle man justera. Det är nu i efterhand som detta påpekande om sex dagar har kommit. Sanningen är nämligen, Olof Palme, att material har stått till ert förfogande fortlöpande. Och kontakter har tagits. Det är rätt att jag inte har tagit direkt kontakt med Olof Palme, men mina medarbetare i kanslihuset har tagit kontakt med Olof Palmes sekreterare i den speciellt upprättade arbetsgruppen hos socialdemokraterna. Gör det skillnaden så stor? Det har ju ändå gällt att få fram faktamaterial!

En sak till har slagit mig. 1980 hade vi en stor diskussion här i kammaren, då vi från regeringen föreslog att riksdagen skulle ställa 200 milj. kr. till förfogande och att industrin skulle ställa lika mycket till förfogande, så att

man skulle kunna ta fram ett bra beslutsunderlag och driva det här arbetet vidare. Då kritiserades vi för att vi öste på pengar. Nu kritiseras vi för att inte beslutsunderlaget är tillräckligt gott. Tänk om inte riksdagen hade fattat det beslut som regeringen då rekommenderade! Det gjorde riksdagen dess bättre. Alltså har vi ett bättre beslutsunderlag än vi hade haft om riksdagen följt den socialdemokratiska linjen. Någon konsekvens får det ändå vara från den socialdemokratiska sidan!

Ju mer jag lyssnar till den här debatten, fru talman, desto mer övertygad blir jag om att det i denna fråga råder beslutsvanda inom socialdemokratien.

Själv upplever jag det så, att det efter all den planering som ägt rum – hela riksdagen har varit inriktad på att beslutet i flygplansfrågan skall fattas i samband med beslutet om säkerhets- och försvarspolitiken – faller på vårt ansvar att fatta beslutet nu, också i flygplansfrågan. Den rekommendationen från regeringen kvarstår, inte minst därför att beslutsunderlaget i den frågan är ovanligt gott jämfört med hur det varit vid tidigare tillfällen.

Förste vice talmannen anmälde att Olof Palme och Lars Werner anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 62 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Fru talman! Det känns som något av ett stilbrott att efter den långa debatten om tidtabeller för JAS-beslutet, tänkbara dollarkurser vid nästa sekelskifte, vingkonstruktioner på JAS, osv., säga någonting om den internationella säkerhetspolitiska miljö, i vilken det svenska försvaret skall verka. Jag skall ändå försöka göra det, men inte heller jag tänker undvika den viktiga JAS-frågan, som den här debatten är till för att belysa. Jag återkommer med synpunkter på den, men jag vill redan nu säga att jag med stigande förvåning lyssnat till de socialdemokratiska inläggen i flygplansfrågan. Det måste, för att sammanfatta det, vara något annat som trycker än de svårigheter som man i dag försökt anföra till förmån för ett uppskov med beslutet.

Fru talman! De två föregående försvarsbesluten, de 1972 och 1977, utgick från förhoppningen om en fördjupad avspänning mellan stormakterna. De minskade motsättningarna, de uppenbara ansträngningarna att hitta metoder för att kontrollera och begränsa konflikter, den europeiska säkerhetskonferensen med alla dess avtal, det första SALT-avtalet om begränsningarna av kärnvapenstyrkorna – allt detta var hoppfulla tecken. Visserligen hade denna avspänning inte lett till konkret nedrustning i Europa, men förhoppningen om framsteg också på det området fanns där och tycktes inte helt obefogad.

I dag är dess värre situationen en helt annan. Det internationella läget har skärpts betydligt under de senaste åren. En beskrivning av världsläget i dag blir med nödvändighet en katalog över kriser och krig, rustningar och hotbilder, längre och hemskare än kanske någonsin tidigare under vad vi

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

brukat kalla för efterkrigstiden. Båda stormakterna upprustar i en omfattning som aldrig förr. Nya kärnvapensystem har installerats eller är på väg att installeras.

Motsättningarna och konflikterna inom den tredje världen har ökat. Nationella, religiösa och politiska motsättningar skapar instabilitet mellan och inom tredje världens länder. Konflikterna förvärras av stormakternas benägenhet att pressa in den tredje världens länder i sina egna maktsystem. Bakom varje konflikt i tredje världen anar stormakterna, med ständigt stegrad misstänksamhet, motståndarnas planer och konspirationer. Denna kombination av maktsträvan och misstänksamhet blir delvis en självuppfyllande profetia: konflikter som från början inte hade något alls med stormakternas motsättningar att göra pressas ändå in i detta mönster. Utvecklingen i Centralamerika och Södra Afrika är två bra men dess värre avskräckande exempel.

Till bilden hör också att stormakternas retoriska aggressivitet har ökat. Uttalanden om den andra sidans verkliga eller förmenta avsikter skapar oro. Också de riskerar att bli självuppfyllande profetior och försvårar för stormakternas ledare att hitta konstruktiva lösningar på uppkomna konflikter.

Till detta kommer att den intensiva upprustningen i sig verkar destabiliserande. Nya vapen väcker fruktan hos den andra parten om vilka avsikterna är. Genom teknologins framsteg blir det möjligt att hota också vad man tidigare betraktat som säkra vapensystem.

Det finns trots allt också ljusglimtar i detta mörker. Dit hör att allt fler människor börjar reagera mot rustningarna, de aggressiva gesterna och tonfallen. Fredsrörelsen har blivit en politisk kraft som inte kan nonchaleras. Absurditeten i de strategiska kalkyler som görs framstår alltmer som ett hån mot sunt förnuft och mänskligt förstånd. Hela föreställningen att krig inleds och förs av experter med fullständig överblick av situationen är felaktig. I själva verket präglas de förlopp som leder till kriser, konflikter och krig ofta av misstag, felbedömningar, oförnuft eller kanske rent av panik. Vi ser ett ganska bra exempel på det i Sydatlanten just nu. Det är också därför den pågående upprustningen är så farlig.

Just mot bakgrund av de hårdnande motsättningarna mellan stormakterna och den ökande upprustningen har en aktiv svensk nedrustningspolitik framstått som alltmer angelägen. Vi är självklart medvetna om vårt begränsade inflytande. Men vi är också medvetna om det ansvar som vi har.

Vår nedrustningspolitik baseras på två grundläggande principer. Den första är att nedrustning måste vara kontrollerad och ömsesidig. Annars kan den bli destabiliserande.

Den andra är att nedrustning bara kan åstadkommas om de inblandade parterna försöker minska den ömsesidiga misstänksamheten och konstruktivt strävar efter att finna politiska lösningar på konflikter. Avspänning och nedrustning måste gå hand i hand, de är ömsesidigt beroende av varandra.

Vi menar att stormakterna inte har något att vinna på ökade rustningar utan att dessa tvärtom minskar den säkerhet man säger sig eftersträva.

Vi hävdar att en ömsesidig begränsning och därefter nedrustning av styrkorna är fullt möjlig att förena med bibehållen styrkebalans och utan att på något sätt medföra något hot mot den ena eller den andra sidans säkerhet.

Vi kräver att stormakterna sätter stopp för utveckling av nya kärnvapen och genomför ett allmänt provstoppsförbud som ett första steg till en nedtrappning av de enorma förstörelsepotentialerna.

Vi hävdar FN:s betydelse som säkerhetspolitiskt organ och kräver av stormakterna att de stärker FN, inte försvagar det.

Vi kräver förbud mot tillverkning och användning av kemiska vapen.

Jag vill i det här sammanhanget gratulera Olof Palme till den rapport om nedrustning som han häromdagen presenterade för FN:s generalsekreterare.

Även om rapporten utarbetats av från regeringar oberoende medlemmar tror jag att den kommer att få stor betydelse: därför att rapporten presenterar en rad på en gång realistiska och progressiva förslag och därför att den också genom kommissionens sammansättning har en betydande politisk tyngd.

Jag noterar också med tillfredsställelse att den s. k. Palmekommissionens förslag i allt väsentligt sammanfaller med ståndpunkter som redan stöds av den svenska regeringen.

Det försvarsbeslut vi nu skall fatta måste ofrånkomligen ses mot den internationella bakgrund som jag skissartat har försökt teckna.

En del frågar sig, även i denna debatt, om det är moraliskt möjligt att verka för en nedrustning internationellt och samtidigt upprätthålla ett starkt svenskt försvar.

Mitt svar är att Sveriges nedrustningspolitik och Sveriges försvar har samma syfte: att minska riskerna för krig. Det är ett svar som alla de demokratiska partierna står bakom. Det är också utgångspunkten för resonemangen i en i stort sett enig försvarskommitté. Att vpk har en helt annan mening spelar dess bättre ingen roll.

Det svenska försvaret har rent defensiva syften och hotar ingen. Vårt försvar är samtidigt en förutsättning för den svenska neutralitetspolitiken, som i sin tur verkar stabiliserande.

”Den nordiska balansen” är ett uttryck som ofta används när svensk och nordisk säkerhetspolitik diskuteras. Det vi då talar om är egentligen inte någon avsiktlig militär balans. Uttrycket innebär inte heller att man föreställer sig en självständig, isolerad nordisk balans. Snarare har den samband med förhållandena i Europa. Det är ett sätt att tala om en situation, som av omvärlden uppfattas som positiv och stabil.

Det säkerhetspolitiska mönster som har utvecklats i Norden efter andra världskriget, med Danmark, Norge och Island i NATO och Sverige och Finland som två neutrala länder mellan pakterna, har accepterats som ett stabiliserade element i europeisk politik. De nordiska ländernas utrikespolitik har, var och en på sitt sätt, bidragit till det lugna läget i vår del av

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

världen.

Får jag här till Lars Werner säga att ett avrustat Sverige inte skulle kunna förbli ett neutralt Sverige, och utan ett neutralt Sverige skulle den nordiska stabiliteten gå förlorad. Det vore ett mycket dåligt bidrag till fredssträvandena som Sverige skulle åstadkomma genom den ensidiga nedrustning som Lars Werner pläderar för.

Det svenska försvaret är alltså en viktig del av vår neutralitetspolitik. Det kan finnas skäl att vi påminner oss att denna uppfattning också delas av våra grannar. Den tredje parlamentariska försvarskommittén i Finland, som har en mycket bred politisk förankring, skrev för en tid sedan följande i ett av sina dokument:

”Sveriges alliansfrihet, som stöds av starkt försvar och som syftar till neutralitet i krig, är värdefull för Finland och för läget i Norden. För Finland är det också av vikt att Norge och Danmark fortsätter att hålla fast vid de självpåtagna begränsningar, som de har uppställt för sitt medlemskap i NATO. Väsentligt för säkerheten i Norden är att alla de nordiska länderna undviker åtgärder som kunde anses förorsaka negativa förändringar i det rådande läget.”

Liknande tankar finns också i den norska försvarskommissionen, som lämnade sitt betänkande för tre år sedan. Det var också ganska intressant att notera Hufvudstadsbladets, den svenskspråkiga finska tidningens, positiva kommentar, när den fick klart för sig att regeringen hade bestämt sig för att till det svenska flygvapnet skaffa en svenskbyggd flygplansplattform.

Det försvarsbeslut som vi fattar i dag är liksom det tidigare femårigt. Det har också i sedvanlig ordning föregåtts av ett synnerligen omfattande utrednings- och planeringsarbete. Försvarskommittén var i de allra flesta viktiga avseenden enig. De skilda synpunkterna på JAS, som har framförts i den här debatten och tidigare, får ändå inte till sist dölja det faktum att det råder en betydande enighet inte bara om de säkerhetspolitiska utgångspunkterna utan också om försvarets huvudinriktning och omfattning. Denna enighet är glädjande och en styrka för vårt land. Jag hoppas att det inte skall anses ligga i någons intresse att blåsa upp de motsättningar i kostnadsbedömningsfrågor och tekniska frågor, som återspeglas i denna debatt, på ett sådant sätt att omvärlden tappar tilltron till den politiska enigheten i Sverige när det gäller den säkerhetspolitiska och försvarspolitiska inriktningen.

Låt mig i all korthet, fru talman, beröra två frågor i det beslut som nu skall fattas: civilförsvarets roll och JAS.

Civilförsvaret är en utomordentligt viktig del av totalförsvaret. Också här gäller det att utnyttja resurserna effektivt och planera väl.

Utbildningen är central. I dagens civilförsvär får endast en liten del utbildning. För flertalet enheter utbildas endast befälet. Manskaper kallas över huvud taget inte in. Tiotusentals människor i civilförsvarets organisation har därför ingen som helst kunskap om den uppgift de skall fylla i ett krigsläge. Den får de först när en mobilisering etablerats. Att civilförsvaret inte utbildar manskaper hänger bl. a. samman med att det framför allt består av män i åldrarna 47–65; år, det gäller alltså män som passerat värnpliktsål-

dern. Den enskilde kan bara stå kvar ett begränsat antal år, och det skulle då bli mycket dyrbart att utbilda alla.

Saken skulle komma i ett annat läge om civilförsvaret finge rekrytera betydligt yngre personal, så att den kan stå kvar i civilförsvarets tjänst längre. En föryngring är också motiverad av fysiska skäl, eftersom flera av uppgifterna är mycket krävande, t. ex. undsättningsarbete.

Det är viktigt att ha en effektiv organisation för totalförsvarets både civila och militära delar. Man måste hela tiden söka rationaliseringar och se till att inte viktiga funktioner hotas. Folkpartiet har föreslagit en föryngring av civilförsvaret genom direktrekrytering till civilförsvaret av ungefär 5 000 unga om året. Efter 30 år skulle man då ha ett civilförsvär med en jämn åldersfördelning mellan 20 och ungefär 50 år.

De direktrekryterade skulle utgöras av både män och kvinnor. Som grund skulle ligga beskrivningar av vilka krav som resp. befattning inom civilförsvaret ställer. Till en del skulle vapenfria kunna utnyttjas, men också andra värnpliktiga. Uppskattningsvis 2 000 yngre män skulle med denna metod tillföras civilförsvaret i stället för det militära försvaret.

Resultatet skulle bli ett klart bättre civilförsvär. Minskningen av antalet värnpliktiga skulle dessutom ge besparingar inom det militära försvaret, vilket skulle frigöra resurser för material. Det är synd att det inte har gått att få förståelse ännu i varje fall för denna egentligen ganska självklara ståndpunkt.

Det svenska flygvapnet, fru talman, är starkt och är av största betydelse både i krig och för att hävda den svenska neutraliteten. Genom att redan i fred hålla radarspaning och hög beredskap för vissa enheter kan vi på ett effektivt sätt upptäcka och ingripa mot kränkningar i det svenska luftrummet.

Luftförsvarets betydelse har på senare år ökat till följd av den tekniska utvecklingen. Supermakternas resurser för att överföra även ganska stora resurser genom lufttransporter är mycket betydande. I ett överraskande anfall kan luftkrigföring inledningsvis få en närmast avgörande betydelse för hela utgången av konflikten.

Det svenska flygvapnet har sedan länge stor internationell respekt, och bidrar därmed till den trovärdighet som vår säkerhetspolitik har. Att vi själva utvecklar våra flygsystem har ökat respekten, jämfört med om vi vore helt beroende av import.

Studier har visat att luftförsvarsfunktionen snarast får ökad betydelse, samtidigt som behovet av attack och spaning står kvar.

Vi vinner stora ekonomiska fördelar och ökad samlad effekt om vi genomför JAS-idén, alltså att varje flygplan kan klara alla tre funktionerna. Det ger en klart större flexibilitet och effekt än en uppdelning där divisionerna bara har uppgifter inom en funktion.

Försvarskommittén var enig om denna s. k. JAS-idé. Frågan är eller var – skulle jag säga – i försvarskommittén om JAS-planet skulle importeras eller utvecklas i Sverige.

Mot den här bakgrunden är den socialdemokratiska ståndpunkten i

JAS-frågan minst sagt förbryllande.

Å ena sidan har man hela tiden anslutit sig till själva JAS-idén som sådan. Man har också accepterat som självklart att Sverige också fortsättningsvis behöver ett starkt flygvapen.

Å andra sidan har man hela tiden på något sätt varit negativ till JAS och utredningar om JAS. Alltid har det varit något fel med de beslut regeringen föreslagit. Man har velat vara på en gång både för och emot JAS-idén. Så tycks det vara också nu – strax före det beslut som skall fattas. Socialdemokratin går inte emot JAS. Men man säger inte heller ja. Man säger uppskov. Det är ett säreget krav med tanke på allt det utredningsarbete som gjorts och med tanke på att socialdemokratin tidigare i denna fråga kritiserat regeringen just för att besluten har dröjt så länge.

Våren 1980 beslöt riksdagen – alltså denna församling – att inför 1982 års försvarsbeslut – dvs. just det vi nu skall fatta – ta fram underlag för beslut om JAS – alltså för ett val mellan ett svenskt och ett utländskt JAS-system. Staten satsade som bekant 200, industrin lika mycket, 200 milj. kr. För dessa 400 milj. kr. har nu ett underlag tagits fram. Materielverket, staber och industri har jobbat hårt. Jag tror ingen kan säga att det finns någon aspekt – där det i dag över huvud är möjligt att ge besked – som inte blivit belyst under dessa två år.

Mot denna bakgrund känns det litet beklämmande när Olof Palme avfärdar både regeringens ställningstagande och försvarsledningens, försvarsmaterielverks liksom sannolikt också försvarskommitténs och försvarsutskottets bemödanden som uttryck för djup okunnighet, slarv, ett sätt att missköta jobbet. Det vore av värde att få den allmänna beskyllningen, som uppenbarligen är den grund på vilken socialdemokraterna kommer att stå när man nu så småningom skall rösta emot det här flygplanssystemet, litet bättre klarlagd.

De osäkerheter som har diskuterats här och som kvarstår är av sådan art att de helt enkelt inte kan bemötas nu. Det gäller t. ex. den militära hotbilden efter sekelskiftet, som naturligtvis i sin tur har betydelse för hur det här flygplanssystemet till sist utformas. Vem kan i dag ha någon precis uppfattning om den militära hotbilden vid kommande sekelskifte? Vem kan i dag ha några säkra uppgifter om bränslepriserna vid den tidpunkt då det här planet skall börja flyga, dvs. i början av 1990-talet? Vem kan över huvud taget ge sig på ett försök att i dag, innan och som en förutsättning för beslut i denna fråga, veta besked om vilken dollarkurs vi kommer att ha vid nästa sekelskifte?

I dessa frågor skulle ett års uppskov över huvud taget inte leda till ökade kunskaper. Därför är hela idén om uppskov alldeles meningslös. Jag skulle förstå, om man egentligen var emot JAS eller om man hade sagt att Sverige inte har råd att bygga JAS utan vi får importera JAS. Det vore rediga besked. Men att kräva uppskov med de argument som vi har hört ventileras från talarstolen här i dag är inte rimligt. Det kan bara leda till att det kostar pengar – naturligtvis särskilt mycket pengar om beslutet skulle bli ett nej till JAS. Men även ett uppskjutet ja blir sannolikt detsamma som fördyringar.

eftersom vi givetvis inte vet om industrin är beredd att då, när det nya avtalet skall träffas – om man nu över huvud taget är intresserad av att diskutera ett sådant – gå lika långt i eget risktagande och fasta priser som man gjort i det föreliggande kontraktsförslaget.

Ett års uppskov innebär också fortsatt osäkerhet för tusentals anställda, människor som tycker att de redan fått vänta tillräckligt länge på beslut i flygplansfrågan.

Jag kan inte heller se att det finns något att tillägga som argumentation utöver det som statsministern sagt till de socialdemokratiska talarna i fråga om det socialdemokratiska partiets möjligheter till inflytande över det här beslutet. Jag tror inte att något enda papper som varit intressant eller relevant för den här frågans bedömning har undanhållits socialdemokraterna. Jag tycker att det är alldeles uppochnervänt när Olof Palme som kontakt med socialdemokratin uppenbarligen endast räknar de möten som har varit med honom själv och medlemmar av regeringen.

Denna fråga har vi ju diskuterat i tio år. JAS-projektet har diskuterats i varje fall sedan början av 1980-talet. Försvarskommittén, försvarsutskottet, medlemmar i militärledningens rådgivande nämnd, andra försvarsintresserade och samtliga partiets försvarstalesmän har haft alla möjligheter i världen att under hela denna tid följa projektets utveckling, att pröva den här idéns hållbarhet. Då står man här och säger att socialdemokraterna har fått sex dagar på sig för att ta ställning till JAS. Allvarligt talat, Olof Palme, detta är demagogi och ingenting annat – en demagogi som jag tycker passar väldigt illa i en så viktig fråga som den om vår försvars- och säkerhetspolitik. Givetvis kan vi där ha olika meningar, men det får ändå vara så att man litet grand väljer sina ord för att den enighet som trots allt i sak här finns inte skall försvinna i hastigheten.

Till sist, fru talman, vill jag säga att inte minst från de säkerhetspolitiska synpunkter som jag anført talar starka skäl för en svensk JAS framför import av ett utländskt system.

Det förvånar mig att socialdemokraterna på denna punkt antingen har en annan uppfattning i sak eller också svävar på målet.

För mig som utrikesminister framstår det som en given fördel att vårt svenska neutralitetsförsvar i så liten utsträckning som möjligt är beroende av utlandet för sin existens och sin effektivitet.

Anf. 63 OLOF PALME (s) replik:

Fru talman! Det tillhör ju just nu regeringskonsten här i landet, att det är först när regeringschefen kan vara alldeles förvissad om att jag inte har någon ytterligare repliktid som han kommer med enligt min mening sanningslösa påståenden, tar upp nya frågor och riktar svepande beskyllningar mot mig och mitt parti. Nu har jag inte rätt att replikera herr Fälldin, men eftersom utrikesministern tog upp delvis samma frågor får det här gälla som svar även till herr Fälldin – vilket han förmodligen inte hade räknat med.

Det var motsatsen till beslutsvanda när vi gjorde fullkomligt klart vad för typ av JAS vi var beredda att acceptera. Vi satte en gräns på 24,7 miljarder

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

kronor. Nu kommer ni med ett plan för ungefär 30 miljarder kronor i stället, och det är någonting helt annat.

Att denna kostnadsnivå föreligger kunde inte bli klart förrän kontraktet var färdigt, och alltså hade vi bara sex dagar att överväga detta.

Hur detta går till kan jag ge ett enkelt exempel på. Kostnadsöverdraget om 800 milj. kr. är enligt chefen för flygvapnet inte större än att det kan hanteras inom HPG 3. Plötsligt säger således flygvapenchefen att han har pengar till detta. Vad är det för pengar? Jo, det är de reserver han har för att täcka oförutsedda kostnader. Men då har han gjort av med en stor del av reserverna.

Här sprang någon och ropade att det där med dollarkursen kunde man ha vetat litet tidigare. Ja, visst, men det är först när regeringen kommer med den definitiva notan som man kan börja räkna ut vad en förändring av dollarkursen skulle betyda.

Det går inte att, som ni gör, försöka smita undan med allmänt tal om att alla beräkningar måste vara osäkra. Om allting är så osäkert spelar det ju ingen roll egentligen hur beräkningarna blir. Jo, vi har gjort dem. Vi kommer fram till en 4 eller 5 miljarder högre nivå. De beräkningarna är osäkra de också, men de är betydligt mer realistiska än regeringens.

Ola Ullsten säger till min utesägliga häpnad: Ja, men om ni räknar på det här ett år till, blir det inte säkrare för det. Nej, det är mycket möjligt. Men det är inte detta som är poängen. Vi måste driva ner totalkostnaderna med 4 miljarder kronor någonstans – på det här speciella projektet eller någon annanstans.

Det går inte att åberopa försvarsgrenscheferna här, för i alla sina beräkningar utgår de från att det kommer att finnas mera pengar. De vill t. ex. ha en säkrad realnivå på krigsorganisationen. Det kan åtminstone vi inom mitt parti som politiker inte gå med på. Det innebär att vi skulle gå med på ständigt ökade försvarskostnader, men det är vi inte beredda att göra. När man räknar med ständigt ökade försvarskostnader, får man plats med allt möjligt. Men om politikerna faller in i den trallen, har de gett upp sitt ansvar. Det här har ni tydligen inte brytt er om att sätta er in i. Det verkar som om regeringen själv inte har räknat på kostnaderna utan har tagit material som den fått från försvaret och materielverket. Sedan har man inte gjort någon självständig bedömning av den totala försvarsekonomin, vilket är en regerings uppgift.

Sedan säger ni att en sekreterare, en framstående sådan visserligen, i vår speciella arbetsgrupp har fått papper från tjänstemän i försvarsdepartementet och därmed är alla krav på förhandlingar och samråd tillgodosedda. Vad lever ni i för värld egentligen?

Skulle internationella förhandlingar karakteriseras av den förhandlingskonst som regeringen har visat i denna för vårt land viktiga fråga, skulle vi ha haft storkrig många gånger om. Vill man nå enighet och ha fred med en motpart, måste man visa förmåga att ta hänsyn och inte på något sätt vara stöddig.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Fru talman! Jag har inte sagt att socialdemokratien lider av beslutsvånda. Jag får hoppas att den inte gör det. Men jag har granskat de argument som ni har anfört för ett uppskov med beslut i flygplansfrågan. Jag har funnit att såvitt de argumenten inte är argument emot hela idén, så är de väldigt dåliga argument för ett uppskov, för att sedan föra nya förhandlingar och granska nya bedömningar. Det här gäller de tekniska synpunkter som ni har lagt på projektet. Ni har t. ex. sagt att ett flygplan om vilket man inte vet hur vare sig vingen eller motorn skall se ut skall man inte köpa. Vidare har Olof Palme gjort en jämförelse med bilar. Olof Palme har buntat in mig i skaran av okunniga regeringsledamöter, som inte förstår vad det handlar om. Får jag, så långt mitt förstånd ändå räcker till, belysa detta med vingen och motorn.

Den synpunkt som framför allt chefen för marinen har haft är att man bör eftersträva möjligheten för JAS att göra mycket tvära svängar. Det kan motivera en annan vingkonstruktion än man hittills tänkt sig. Om man klarar den uppgiften minskar behovet att eventuellt göra de stora förändringar i motorn som är ett alternativ för att klara detta prestandakrav.

Vi har fortfarande tid och möjligheter att bedöma denna tekniska finess. Det kanske är ganska viktigt. Vingen har ännu inte provats i vindtunnel. Men det skall ske. Då har man nya fakta om det. Och kan man ta ställning till det, underlättar det också ställningstaganden till modifieringar.

Det här är något annat än att säga att vi köper ett flygplan utan kunskap om hur vare sig vingen eller motorn skall se ut. Vi vet att de experter som bedömt det här anser att även den vinge som ingår i "grundversionen" i och för sig duger. Men de som har velat ha ännu högre prestanda har pekat på de möjligheter som jag just nämnde. Det är alltså inget motiv för ett uppskov. Det går att göra de här prövningarna i alla fall, inom ramen för projektet.

Så till detta att projektet skulle bli 800 miljoner dyrare. Det är den enda siffra vi har att hålla oss till. Alla de andra siffror som Olof Palme slänger omkring sig är ju hans egna beräkningar, framkomna tydligen under sex dagar. De är inte med nödvändighet tillförlitligare än de beräkningar som försvarsledningen, försvarets materielverk och industrin har gjort.

Om vi håller oss till de 800 miljoner med vilket belopp kontraktet överstiger det regeringen hade tänkt sig, så handlar det till att börja med om 800 miljoner utslagna, om jag minns rätt, över 18 år. Det är inte någon hisnande stor fördyring. Det handlar vidare om pengar som skall tas inom försvarsramen.

Om man på socialdemokratiskt håll menar att denna fördyring i förhållande till tidigare beräkningar är oacceptabel, då är det logiskt att säga nej till projektet därför att det blir för dyrt. Men det blir inte billigare av ett uppskov.

Det finns ingen möjlighet för Olof Palme att med övertygelse säga att vi vet att nya förhandlingar med industrin kommer att leda till ett mycket billigare plan, som dessutom har bättre prestanda. Det är det ingen som tror.

Det enda man vet är att ett uppskov i sig, därför att man måste sysselsätta

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.

avancerad personal, kommer att kosta väldigt mycket – och inte bara kosta mycket i pengar utan också i termer av trovärdighet för Sveriges möjligheter att behålla en egen flygplansindustri och därmed också Sveriges möjligheter att bibehålla det förtroende för vår oberoende neutralitetspolitik till vilket vårt starka försvar och vår kapacitet att själva bygga stridsflygplan i hög grad har bidragit.

Jag skall inte gå in ännu en gång på det här med dollarkurserna. Regeringen har haft en bedömning. Den rör sig om någonstans under fem kr. Jag vet inte vilken dollarkurs Olof Palme räknar med. Det enda jag vet är att varken han eller jag i dag kan säga vad dollarkursen kommer att vara 1992, då planen skall börja levereras, och ännu mindre vad den kommer att vara under 10-15 år därefter, om man skall fortsätta att köpa komponenter från Amerika.

Man skall heller inte glömma bort, när socialdemokraterna säger att de är övertygade om idén men vill ha uppskov för ytterligare beräkningar, att de i reservationen ju faktiskt svävar på målet även i t. ex. den helt grundläggande frågan om det skall vara ett svenskutvecklat flygplanssystem eller om vi skall bygga på licens eller i samproduktion med andra länder.

Om man skall starta en ny utredningsomgång med denna totala öppenhet vad gäller förutsättningar, då är det ju egentligen inte fråga om ett uppskov. Då är det fråga om att starta från början. Det är säkert väldigt svårt att bedöma vad denna början till sist leder till för resultat.

Fru talman! Det skulle finnas mycket annat att säga, men låt mig bara anknyta till det Olof Palme sade allra sist, att om internationella förhandlingar skulle föras på det här sättet, skulle det gå mycket illa.

Nej, Olof Palme, jag tror att om det funnes tillnärmelsevis den enighet i de övergripande bedömningarna i försvarsfrågan som finns i Sveriges riksdag, skulle världen se oändligt mycket fredligare ut.

Jag antar att det var jämförelsen med sin egen nedrustningskommission, som jag just har givit positiva omdömen om, som Olof Palme hade i tankarna. Den har såvitt jag förstår utarbetat sin rapport efter början av 1980, dvs. det har tagit precis lika lång tid som för oss att arbeta fram beslutsunderlaget för JAS-systemet.

Anf. 65 OLOF PALME (s) replik:

Fru talman! Det är i och för sig inte stor idé att fortsätta det här replikskiftet. Men jag vill påpeka ett par saker.

Det är riktigt att man kan göra en annan vinge, och då behöver man inte förbättra motorn. Det kostar ungefär 300 milj. kr. En annan möjlighet är att förbättra motorn, och det kostar också pengar. Man räknar med att klarhet om detta kan nås hösten 1982 – vilket utgör ett utomordentligt argument för att vänta tills man har klart för sig vilken vinge och vilken motor man skall ha. Jag tackar för denna hjälp.

När det gäller dollarkursen är det bara så att vi inte vet vad dollarkursen är. Men om man räknar med en kurs som alla människor betecknar som helt orälistisk, då kommer man till för låga kostnader.

Så kunde vi gå vidare punkt för punkt. Jag vill nu bara konstatera att regeringen inte har brytt sig om att lyssna till våra krav på en ordentlig kostnadsbedömning.

Det är riktigt att man måste ha även en licenstillverkning med i bilden. Detta är självklart, för det är det enda mått vi har att mäta det svenska projektet med. Vi säger alldeles klart att vi föredrar ett svenskt projekt. Men för att ha en kostnadskontroll måste man ju mäta det mot utländska projekt. Inte ens regeringen har helt släppt det ur bilden. Ur sysselsättningssynpunkt skulle ett utländskt projekt vara ungefär likvärdigt. Men det är en fördel med ett svenskt plan.

Ni tycker alldeles uppenbart att det är höjden av statskonst att driva igenom ett beslut utan föregående samråd och försöka ha en tvångströja av skadestånd för att förhindra en annan riksdagsmajoritet att pröva projektet. Jag förutser att vi, om ni driver igenom detta projekt, kommer att få mycket elände med det, just därför att ni inte har prövat kostnaderna, och att det blir dyrare än om vi hade tagit litet mera tid på oss.

Det är klart att det hade varit politiskt tacksammare att bara säga: Nej, det här blir för dyrt, det kan vi inte ta. Men eftersom vi ser ett värde i detta projekt och tror att man ändå kan rädda det på ett hyfsat sätt om man pressar det på vissa punkter – t. ex. minskar antalet plan – så har vi velat gå på denna mjuka linje.

Ni talar om internationella förhandlingar. Hade jag hanterat en sådan fråga på det sättet att jag kanske hade skickat litet papper men varit för feg för att kunna sätta mig öga mot öga med de andra, då hade jag naturligtvis inte nått några resultat. Och detta har ni varit för fega för. Ni har inte velat träffa oss för en öppen och fri diskussion om hur vi skall klara det här vid ett skede då ärendet låg i behandlingsgången.

Nu säger ni: Vi skall inte tala så mycket mer om det här, utan vi kommer att använda vår åtminstone för tillfället lilla majoritet för att driva igenom detta projekt. Det är ni ense om. Men så enkelt är det tyvärr inte, och det är det sista jag tvingas säga. Genom er hantering av frågan, er högdragenhet och stöddighet, som jag förmodar bottnar i svaghet, har ni på ett mycket allvarligt sätt försämrat atmosfären kring svensk försvarspolitik.

Ni för en borgerlig politik, som ni väl får följa och ta ansvar för. Ni får slå vakt om det som är av värde i ert Sverige. Vi kommer att fullfölja en socialdemokratisk försvarspolitik, vilken – som vanligt – är folkligt förankrad. Vi slår vakt om den svenska neutralitetspolitiken. Den öppna och ganska förtroendefulla samverkan som hittills har rått i dessa frågor har ni till stor del förstört genom er hantering. Det tycker jag är ytterligt beklagligt.

Anf. 66 Utrikesministern OLA ULLSTEN:

Fru talman! Jag tycker det är litet synd att Olof Palme här gör sitt yttersta för att förklara att det inte längre finns någon nationell enighet i försvarsfrågan. Det är inte sant, det förhåller sig inte så. Vore det sant, skulle också kritiken mot behandlingen av detta ärende vara befogad.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Jag har framför mig en PM på nästan fyra sidor, som gäller kontakter mellan regering och opposition från den 14 januari 1980 fram till mitten av maj månad i år. Jag har inte räknat efter, men i denna handling omnämns säkert 30–35 olika kontakttillfällen, då socialdemokraterna har haft möjlighet att diskutera med regeringens ledamöter, med försvarsexpertis, i försvarskommittén och på annat sätt. Att mot den bakgrunden, som Olof Palme gör, påstå att behandlingen av den här frågan skulle vara ett slags övergrepp på den parlamentariska arbetsmetoden, ter sig faktiskt alldeles orimligt. Det enda socialdemokratiska krav som vi till sist inte gick med på var att uppskjuta hela projektet. Vi gick inte med på att sätta oss över riksdagens beställning att beslut om flygplanet JAS skulle tas i samband med 1982 års försvarsbeslut.

Vi har inte funnit skäl för ett uppskov med beslutet. Inte heller socialdemokratin har presterat några hållbara argument för det. Ett uppskov, har vi ofta sagt, kommer inte att skapa klarhet på de punkter där socialdemokraterna har begärt klarhet. Låt mig bara som exempel nämna att klarhet beträffande vidareutveckling av motorns prestanda kan man få tidigast 1987, och så länge har väl ändå inte socialdemokraterna tänkt vänta.

Fru talman! Det blir litet tjatigt att upprepa alla de argument som redan har ventilerats. Själv har jag talat om de tekniska delarna. Olof Palme berörde senast dollarkursen, som han menade att vi skulle ha felbedömt och satt så lågt att vi måste veta att den inte skulle hålla. Då kan jag upplysa kammaren om att vi när vi gjorde bedömningarna i februari 1981 räknade med den dåvarande dollarkursen, att vi senare har insett att vi måste räkna med en annan, dvs. den nu rådande dollarkursen, och att det finns medel inom försvarsramen för de fördyringar som förändringar i dollarkursen innebär. Så lär vi tvingas fortsätta att göra ända fram till 1992, och säkert också därefter. Något annat är inte tekniskt eller ekonomiskt möjligt.

Alla dessa fakta, ovanligt väl dokumenterade, som ändå finns i det här målet gör det svårt att förstå varför socialdemokratin inte i dag vågar ta ställning till ett projekt som man ändå säger sig vara överens med regeringen om är ett bra projekt ur försvarsteknisk och försvarspolitisk synpunkt. Det tycker jag är synd.

Anf. 67 SONJA REMBO (m):

Fru talman! Gunnar Oskarson är tyvärr förhindrad att delta i debatten på grund av sjukdom, och jag skall därför i egenskap av medmotionär ta upp hans yrkande i reservationen nr 7 och hans särskilda yttrande till utskottets betänkande.

Försvarskommittén framhöll i sitt betänkande i februari 1981 att vi bör eftersträva "förmåga till tidig närvaro och snabb styrketillväxt i områden som kan bli särskilt betydelsefulla för en eventuell angripare, dvs. områdena kring Nordkalotten och Östersjöutloppen". Västkustområdet utgör en väsentlig del av Östersjöutloppen. Den stormakt som avser kontrollera in- och utpassagen genom Bälten och Öresund kan inte acceptera att huvud-

motståndaren behärskar den svenska västkusten med bl. a. utmärkta baseringsmöjligheter för sjöstridskrafter. Därför måste rimliga svenska marina resurser finnas tillgängliga på västkusten i fred för att behoven i ett skymningsläge och i krig skall kunna tillgodoses.

Svårigheterna att förstärka västkusten med sjöstridskrafter, om Östersjöutloppen inte är öppna för passage, måste fullt ut beaktas.

Med en växande hotbild mot västkusten måste rörliga stridskrafter kunna omgrupperas från andra delar av landet och koncentreras till Milo Väst. Förutsättningen härför är att försvaret av västkusten håller. Göteborgsområdet har härvid stor operativ betydelse. I Göteborg finns kajanläggningar och flygfält med stor kapacitet. Om en angripare skulle lyckas ta Göteborg, har han skapat förutsättningar för en snabb styrketillväxt, både över havet och genom luften.

Göteborgsområdets betydelse ur totalförsvarssynpunkt måste beaktas. Dess talrika befolkning, raffinaderier, varulager med olja och livsmedel, en omfattande verkstadsindustri – allt har riksbetydelse sett ur totalförsvarssynpunkt. Jag anser att man vid bedömningen av det behov som finns i fråga om insats- och mobiliseringsberedskap på västkusten inte tillräckligt har beaktat det förhållandet att Sverige ur transportsynpunkt i praktiken är en ö. Vi är för vår försörjning helt beroende av sjötransporter. Även om andra hamnar skulle vara öppna och tillgängliga från Västerhavet, har dessa inte tillräcklig kapacitet för att hantera de godsmängder som förs över Göteborgs hamn. Detta torde gälla även i ett avspärrningsläge med drastiskt minskad varutrafik. En motståndare som behärskar Göteborgsområdet kan i vissa situationer "svälta" oss till underkastelse i stället för att tillgripa kostnadskrävande militära operationer.

Dessa förhållanden ställer stora krav på insats- och mobiliseringsberedskapen av försvarets enheter på västkusten.

Med insatsberedskap avses förmåga att med fredsorganisationens resurser snabbt bemanna stridsmedlen och organisera ett försvar inför plötsligt hot om överraskande inlett anfall. Med nuvarande fredsresurser på KA 4 kan ett sådant försvar organiseras helt eller delvis vid huvuddelen av kustartilleriets grupperingsplatser. Det innebär att de väsentliga inloppen och hamnarna på västkusten försvaras, att spaningsstationer bemannas och att en ledningsorganisation upprättas. Alla enheter på KA 4 utnyttjas. En relativt jämn beredskap kan hållas året runt.

Om försvarsmakten inför ett överraskande anfall måste mobilisera utan föregående höjning av insatsberedskapen intar personalen vid KA 4 en nyckelroll för att mobiliseringen skall kunna genomföras snabbt och säkert.

Fru talman! Jag har läst överbefälhavarens helikopterutredning 1981, och jag skall citera några meningar ur den:

"Marinens krigsorganisation på Västkusten har under senare år minskat kraftigt. Ubåtsjaktkapaciteten har minskat genom utrangering av samtliga fregatter. Minröjningskapaciteten har minskat. Jaktubåtarna har utrangierats."

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Till det – det står inte i utredningen – kan man lägga att Göteborg blev utan tunga kustartilleriförband, när vi fattade beslut om anskaffande av sådana 1970.

Utredningen säger vidare:

”Avståndet till övningsområden i fred samt sannolika områden för insats under neutralitet och krig är avgörande för ett effektivt utnyttjande av förbanden. ---

Lokalkännedom samt vana vid geografiska, väder- och hydrografiska förhållanden är av väsentlig betydelse för utbåtsjaktens effektivitet. De hydrografiska förhållandena --- på västkusten skiljer sig markant från östersjöförhållanden. Årstidsvariationerna är stora. Om ubåtsjakten skall bli effektiv måste spanare, vapenofficerare och hydrofonister öva på västkusten under skilda delar av året (året om). ---

Personal som är utbildad i Västerhavet kan jaga ubåt i såväl Östersjön som i Västerhavet.”

Detta, fru talman, understryker hur viktigt det är att personal som förväntas göra en krigsinsats eller mobiliseringsinsats på västkusten också har tränats på och övas på västkusten.

Försvarsutskottet säger sig vara införstått med att den reducering som nu föreslås på västkusten negativt påverkar beredskapen i fred, men att denna nackdel måste vägas mot de operativa och sysselsättningsmässiga fördelar som förslaget innebär för Norrlands- och sydkusten.

Jag har framhållit de för insats- och mobiliseringsberedskapen negativa konsekvenserna. De sysselsättningsmässiga fördelarna för de regioner som kommer att tillföras personal från KA 4 kan också ifrågasättas. Vissa kommuner kommer att tillföras viss skattekraft och sysselsättningstillfällen. Så långt är bedömningen korrekt. Vad utskottet däremot inte tar hänsyn till är de svårigheter som anhöriga till förflyttad personal kommer att möta. Arbetsmarknadssituationen i Härnösand och Karlskrona är sedan länge mycket svår, och möjligheterna för de medflyttande att få arbete på den nya bostadsorten är därför minimala. Någon förtur till lediga arbeten, daghemsplatser och i bostads- och villaköer kan inte påräknas. Detta kommer att innebära stora problem för de familjer som tvingas flytta.

Härtill måste läggas – och det är allvarigare – de minskade möjligheter att rekrytera personal till kustartilleriförbanden som en flyttning från ett storstadsområde till mindre orter innebär. Detta gäller framför allt den föreslagna flyttningen av officershögskolan från Göteborg till Karlskrona.

Förflyttningen av officershögskolan från Göteborg till Karlskrona innebär förlust av 70 kadetter, som är mycket användbara i insatsberedskapen. Förslaget innebär att beredskapen på västkusten inte kan hållas på godtagbar nivå. Officershögskolorna i nuvarande organisation började sin verksamhet i Göteborg så sent som hösten 1981. För att erhålla stabilitet i organisationen, bl. a. inför övergång till ny befälsordning, bör officershögskolan vara kvar på KA 4. Kostnaderna för flyttning av officershögskolan till Karlskrona har heller inte redovisats. Dessa torde bli avsevärda och borde under alla förhållanden utredas och redovisas innan beslut fattas.

De sysselsättningspolitiska vinsterna för Karlskrona tycks ha vägt över vid utskottets behandling av lokaliseringsfrågan. De totala samhällsekonomiska effekterna tycks däremot inte ha tagits i beaktande.

I ett särskilt yttrande framhåller Gunnar Oskarson att ställningstaganden till freds- och krigsorganisationen helt bör grundas på försvarspolitiska och militära bedömningar. Om dessa sedan kan förenas med regional- och sysselsättningspolitiska bedömningar är det en fördel, men det får inte vara avgörande. Jag delar till fullo denna inställning.

När det däremot gäller förslaget att flytta marinens sjukvårdsskola till Karlskrona noterar jag med tillfredsställelse att utskottet nu föreslår att beslut härom skall få anstå till dess att den pågående utredningen om sjukvården i krig lagt fram sitt betänkande och konsekvenserna kan överblickas. Här har dess bättre de regionalpolitiska motiven fått stå tillbaka.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 7.

Anf. 68 KARL-ERIK SVARTBERG (s):

Fru talman! Jag kan i långa stycken instämma i de synpunkter som Sonja Rembo framfört när det gäller försvaret av västkusten. Det är onekligen så, att inom den försvarsram vi bestämmer oss för vill vi ha det bästa möjliga försvaret. Vi vill ha möjligheter att möta anfall från alla håll. Jag menar också att det är en trovärdighetsfråga att vi har ett fullgott försvar även i väster.

Vi vet vilken stor betydelse Göteborgsområdet har, med Göteborgs hamn. Vi kan också alla de andra hamnarna på västkusten, och vi vet vilken betydelse Skagerack och Kattegatt och Nordsjön har för de båda pakterna – både NATO och Warszawapakten. Därför är det ett intresse att bevara ett starkt försvar av västkusten. Chefen för marinen och överbefälhavaren är ju överens om detta, och de är också överens om att för ett fullgott försvar av västkusten behövs ett intakt KA 4.

Men nu har försvarskommittén tyvärr inte lyssnat på de sakligt starka argumenten, och regeringen har inte heller gjort det. Jag tycker kanske att regeringen har ett större ansvar för att det har gått litet snett här – regeringen har ju ett övergripande ansvar. Därför får vi tyvärr finna oss i förslaget om att KA 4 skall reduceras rätt kraftigt. Men nu har vi fått höra av en framstående centerföreträdare, att det nästan är en merit att inte lyssna på sakkunskapen, om sakkunskapen är generaler och amiraler – i det här fallet är det ju fråga om både en amiral och en general.

Som Sonja Rembo har anfört uttunnas nu försvaret av västkusten på ett betänkligt sätt. Det är väl nästan så att man befarar att det måste sättas en kvalificerad hemligstämpel på försvaret av västkusten – inte därför att det är kvalificerat hemligt i och för sig men därför att det blir kvalificerat dåligt. Vi vet att chefen för marinen och överbefälhavaren, som alltså ännu vidhåller sin uppfattning när det gäller försvaret av västkusten, båda är beredda att göra det bästa möjliga av situationen. Vi är ett antal riksdagsledamöter från västkusten som också i rådande läge har försökt göra det bästa möjliga av

situationen. Vi är allesammans väl medvetna om det omöjliga i att försöka behålla KA 4 som det är. Därför motionerade vi – det är ganska många motioner som föreligger i det fallet – om att marinens sjukvårdsskola skulle bibehållas. Vi har, som Sonja Rembo sade, kommit överens i utskottet om att låta beslutet om sjukvårdsskolan anstå t. v.

Vi motionerade också om att kustartilleriets officershögskola skulle stanna kvar i Göteborg. På den punkten har jag hamnat på en annan linje än Gunnar Oskarson och Sonja Rembo. Det är nämligen så att överbefälhavaren – trots att han har detta starka intresse av västkustens försvar – säger rätt ut att denna officershögskola inte har den betydelse för västkustens försvar som vi har pekat på i våra motioner. Han finner det viktigare att flottan och kustartilleriet får en sammanhållen officershögskola, som då förläggs till Karlskrona. Jag har accepterat överbefälhavarens sakargument när det gäller försvaret av västkusten. Jag accepterar också hans sakargument här och böjer mig för dem. Därför har jag anslutit mig till utskottsmajoriteten när det gäller kustartilleriets officershögskola.

Fru talman! När jag har lyssnat på den hittills förda debatten har det slagit mig hur rätt Eric Holmqvist hade, när han i sitt anförande pekade på hur intresset i försvarsdebatten mer och mer har koncentrerats på materielen och allt mindre på människorna i försvaret. Å ena sidan är man t. ex. beredd att binda sig fram till år 2000 för 26-å 30 miljarder för ett nytt flygplan. Å andra sidan vill man inte, som Eric Holmqvist och Gudrun Sundström påpekat, ge ytterligare 3 kr. i dagpenning till de värnpliktiga och några löften om en höjning till 30 kr. på sikt. Vad är anledningen till detta? Jo, den är att man inte vill binda en utredning som arbetar med de här frågorna.

Ser man den här bindningen till 26-å 30 miljarder å ena sidan och 3 kr. i höjd värnpliktsersättning å den andra, är det ju proportioner så man häpnar. Vad är det egentligen för nonsensargument man kommer med? Regeringen och utskottsmajoriteten vet ju mycket väl att dagpenningen för de värnpliktiga har släpat efter betänkligt under den femårsperiod som vi har bakom oss och att de värnpliktiga verkligen behöver en höjning. Det vet man ju redan genom den undersökning som ÖB har låtit göra och som vi har fått redovisad. Några av de missförhållanden som påpekas i ÖB:s ekonomiska undersökning rättas f. ö. till genom förslag i propositionen, exempelvis om reglerna för bostadsbidragen.

Varför gör man då inte ytterligare några justeringar? Jag kan inte se det som annat än brist på vilja. Eller är det möjligen så att man från regeringen tänker hårt driva skrivningen i direktiven för värnpliktsförmånskommittén om att arbetet skall inriktas på att "huvudförslag till nytt förmånssystem i stort sett ligger inom nuvarande kostnadsram för värnpliktsförmåner"? I så fall blir det fattigt för de värnpliktiga även i fortsättningen – det finns som bekant inte mycket att omfördela när det gäller värnpliktsförmånerna. Är det möjligen här skon klämmer?

Fru talman! Jag ansluter mig till Gudrun Sundströms yrkande om bifall till reservation 12.

Låt mig sedan säga några ord om frågorna om inflytande för de

värnpliktiga. Jag tänker då på försöksverksamheten med skyddsombud, och jag tänker på samhällsinformationen till de värnpliktiga. – Jag ser att talmännen har bytt plats, så jag får väl fortsättningsvis säga: Herr talman!

Värnpliktsinflytandekommittén presenterade i sitt huvudbetänkande en del ganska blygsamma förslag när det gällde att förbättra de värnpliktigas möjligheter till inflytande. De borgerliga regeringar som har hanterat förslagen har reducerat de här i och för sig blygsamma förslagen till praktiskt taget ingenting. Vi socialdemokrater hävdar att en ökad demokratisering av förhållandena under värnpliktstiden är av stor betydelse när det gäller att stärka uppslutningen kring vårt samhällssystem, och vi menar att denna uppslutning kring vårt samhällssystem också positivt påverkar viljan att delta i vårt försvar. Vi har alltså anammat de krav som de värnpliktiga själva har rest – krav på att vara med och påverka miljön och betingelserna under värnpliktstiden.

Förra året tvingades vi beklaga att den dåvarande trepartiregeringen med en moderat försvarsminister visade ointresse för frågor som rör de värnpliktigas demokratiska rättigheter. I år tvingas vi göra samma konstaterande när det gäller center-folkpartiregeringen med en centerpartistisk försvarsminister. Och det är särskilt beklagligt, eftersom centern och folkpartiet i värnpliktsinflytandekommittén ändå gav vissa förhoppningar. Kommittén förslög att man skulle utöka antalet skyddsassistenter och också ha dem på plutonsnivå. Dessutom föreslog kommittén en försöksverksamhet på ett begränsat antal förband, där de värnpliktiga skyddsassistenterna skulle ges status som skyddsombud. Vi fann nämligen, när vi hade våra kontakter med de värnpliktiga, att dessa ansåg det vara av mycket stor vikt att de nuvarande skyddsassistenterna kunde ges utökade rättigheter och befogenheter.

Däremot kunde vi inte jämställa dessa värnpliktiga skyddsassistenter-skyddsombud med arbetstagarnas skyddsombud och exempelvis ge dem rätt till fullt deltagande i skyddskommittéer osv. Detta hade naturligtvis principiella orsaker. Det är här fråga om avtal mellan arbetsmarknadens parter, och dem ville vi respektera. Men centern och folkpartiet i värnpliktsinflytandekommittén tyckte inte att det var något hinder för att ge dem ökat inflytande. Jag citerar deras reservation i betänkandet:

”Enligt vår mening borde den försöksverksamhet som kommittén föreslår beträffande de värnpliktigas möjlighet att utöva den s. k. stoppningsrätten även omfatta *fullvärdigt ledamotskap i förbandens skyddskommittéer*.

Försöksverksamheten bör syfta till att ge en så heltäckande och rättvis bild som möjligt av vad ett fullt ansvarstagande i skyddsarbetet från de värnpliktigas sida skulle innebära. En försöksverksamhet som inskränks till den s. k. stoppningsrätten blir därför av begränsat värde som underlag för framtida beslut.

Regeringen bör därför ta upp överläggningar med berörda parter i syfte att få till stånd en heltäckande försöksverksamhet av ovan angivet slag.”

Vi trodde i kommittén att detta var ett uttryck för centerns och folkpartiets

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

inställning i skyddsfrågor och övriga demokratifrågor. Vad blev det av det? Ja, det bidde, som det heter i berättelsen, inte ens en tumme. Det bidde ingenting. Dvs. när det inte blev någonting av det, blev det i den här frågan i princip moderat politik. Moderaterna deklarerade nämligen redan i kommittén att de inte ville ha till stånd någon förändring på den här punkten. Det angav man i en reservation till betänkandet.

Den här vackra center-folkpartiballongen, som t. o. m. blev omskriven som en god tanke, sprack i en högersväng.

Herr talman! Vi socialdemokrater vidhåller vårt krav på en begränsad försöksverksamhet med skyddsassistenter som skyddsombud.

När det gäller den andra frågan – den om samhällsinformation till de värnpliktiga – hävdar vi att man bör fixera ett lägsta antal timmar för att verksamheten skall få någon stadga. Jag yrkar härmed, herr talman, bifall till reservation 11.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarrens förhandlingar.

Anf. 69 SONJA REMBO (m) replik:

Herr talman! Karl-Erik Svartberg och jag har samma uppfattning när det gäller försvaret på västkusten och det beklagliga i neddragningarna vid KA 4.

Karl-Erik Svartberg refererade överbefälhavarens uppfattning om betydelsen av officershögskolan på KA 4. Men överbefälhavarens ursprungliga förslag var ju att utbildningen vid KA 4 icke skulle reduceras. Den personalreduktion som var nödvändig skulle åstadkommas genom ytterligare reduktion av stats- och förvaltningsorganisationen – däremot inte av utbildningsverksamheten.

Nu vill man både reducera utbildningsverksamheten och flytta officershögskolan till Karlskröna. Detta innebär sammantaget en icke acceptabel uttunning av KA 4:s möjligheter att agera på ett tillfredsställande sätt när det gäller insats- och mobiliseringsberedskapen. Hade socialdemokraterna kunnat ställa upp på det moderata yrkandet om anslagsramarna till försvaret hade vi troligen, Karl-Erik Svartberg, haft betydligt bättre möjligheter att göra oss hörda när det gällde västkustens intressen i försvarsfrågan.

Anf. 70 KARL-ERIK SVARTBERG (s) replik:

Herr talman! Det sista stämmer inte alls, Sonja Rembo. Anslagsramarna har ingenting med den här frågan att göra – det är bara att fråga ordföranden i försvarsutskottet, Per Petersson! Han var med i försvarskommitténs arbetsutskott, och han har varit med i försvarskommittén. Han har tillsammans med de andra i försvarskommittén – jag beklagar att även mina partikamrater har landat på den ståndpunkten – föreslagit att KA 4 skulle reduceras. Han har gjort klart att han förespråkar en högre anslagsram. Det har alltså inte med den här saken att göra.

Sedan vill jag bara påpeka att överbefälhavaren lämnat den konkreta

uppgiften att officershögskolan kvar på KA 4 inte har den betydelse för insatsberedskapen och de operativa möjligheterna på västkusten som vi har hävdad i våra motioner. Jag böjer mig för sakkunskapen.

Betecknande är också att man i en uppvaktning från Göteborg och militärkommando väst hos försvarsutskottet pläderade för marinens sjukvårdsskola men inte för ett bibehållande av officershögskolan. På direkt fråga konstaterade man sedan att man också ville ha kvar officershögskolan.

Här fanns alltså inte heller hos överbefälhavaren den tyngd i argumentationen som ÖB i övrigt hade när det gällde västkustens försvar.

Anf. 71 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Det ekonomiska försvaret utgör en viktig del av totalförsvaret. Dess syfte är att vi skall kunna klara försörjningen med nödvändiga varor och tjänster i olika krissituationer. De åtgärder som vidtas inom det ekonomiska försvarets område berör många myndigheter, organisationer och företag.

Med två propositioner – försvarspropositionen och tekopropositionen – som riksdagen nu skall ta ställning till har ett omfattande utredningsarbete som berör det ekonomiska försvaret slutförts.

1978 års försvarskommitté har i sina betänkanden behandlat bl. a. det ekonomiska försvarets inriktning under den kommande försvarsbeslutsperioden. På energiområdet har 1980 års oljelagringskommitté behandlat vissa frågor inom oljesektorn samt beredskapslagringen av kol, uran och gas. En särskild utredare har sett över den svenska försörjningen med kvävegödsel och ammoniak. På beklädnadsområdet har tekodelegationen och berörda myndigheter inkommit med utredningsmaterial.

Jag vill inledningsvis framhålla att regeringens förslag till mål och inriktning i stort av det ekonomiska försvaret ligger helt i linje med försvarskommitténs förslag. Jag vill uttrycka min glädje över att vi också i riksdagen tycks uppnå en stor politisk enighet kring detta förslag.

Förutsättningarna för det ekonomiska försvaret har under de senaste decennierna förändrats. Den ständigt pågående strukturomvandlingen har varit en förutsättning för den snabba välständsökningen i det svenska samhället. Effektiviteten i den svenska ekonomin har kunnat ökas genom specialisering till de områden där den inhemska produktionsapparaten har de relativt sett bästa produktionsförutsättningarna. Detta har emellertid inneburit att sårbarheten inom vissa sektorer samtidigt har ökat. Samhällets komplexitet och olika sektors inbördes beroende gör det allt svårare att med rimliga insatser följa utvecklingen och vidta erforderliga beredskapsåtgärder. Det blir därför allt angelägnare att i planeringen fastställa vilka krav som i första hand måste tillgodoses samt vilka beredskapsåtgärder som därvid måste prioriteras. Det blir då nödvändigt att i största möjliga utsträckning låta näringslivets egen förmåga utnyttjas för att lösa förekommande uppgifter under kriser och i krig.

Jag skall nu kortfattat kommentera några av de förslag som lämnas

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

beträffande det ekonomiska försvaret i försvarspropositionen.

Först vill jag beröra några av de medel vi har för att tillgodose försörjningsberedskapen. Jag uppehåller mig då främst vid sådana medel som föreslås få en delvis ny utformning eller betoning.

En "ny" beredskapsåtgärd som jag tror kan bidra till att både förbättra och förbilliga beredskapen gäller möjligheterna att redan i icke-kristid förbereda handelsutbyte i kristid med andra länder. Med hänsyn till bl. a. möjligheten att upprätthålla transporter i avspärrnings- och krigssituationer samt allmänna handels- och neutralitetspolitiska bedömningar torde förberedelser för sådan krisimport från i första hand nordiska grannländer komma i fråga.

Beredskapslagring är en viktig, men kostnadskrävande, uppgift inom det ekonomiska försvaret. Det finns därför skäl att överväga om lagringsverksamheten skulle kunna ytterligare förbättras genom att näringslivet fick ett större ansvar än i dag på detta område. Såväl ekonomiska som administrativa skäl kan tala härför. Lagren kan sannolikt därigenom också hållas mer aktuella och bättre anpassas till strukturförändringar i samhället. Jag avser att – i enlighet med önskemål som framförts, bl. a. här i riksdagen – i dagarna föreslå regeringen att tillsätta en utredning som skall behandla denna fråga.

I propositionen föreslås en ökad satsning på forskning och utveckling för att finna substitut till sådana varor som normalt importeras. Även på detta område finns sannolikt en hel del att göra för att förbättra och förbilliga vår beredskap.

En viktig rationaliseringsåtgärd utgör förslaget om en ny och förenklad form för lån och garantier till företag som tillhandahåller försörjningsberedskapstjänster. Avsikten är att samhället skall kunna upphandla försörjningsviktiga tjänster som t. ex. hållande av produktionskapacitet, framtagande av substitut eller hållande av lager och därvid "betala" med för varje situation skraddarsydda lån eller garantier. Dessa skall normalt skrivas av under den tid som försörjningsåtagandet gäller. Jag är särskilt tillfredsställd över att vi om förslaget antas kommer bort från begreppet "stöd" inom försörjningsberedskapen och i stället betalar för köpta tjänster.

Ytterligare en ny åtgärd som jag vill nämna är förslaget om ökad flexibilitet i användningen av de rörliga krediter om drygt 1 miljard kronor som regeringen har i riksgäldskontoret för beredskapsåtgärder. Härigenom blir det möjligt att bl. a. använda dessa krediter för tidigareläggning av upphandling av varor för beredskapslagren, om stora prisökningar förutses.

Jag övergår nu till att kommentera de förslag som lämnas i förslagspropositionen inom några av de viktigaste försörjningsområdena.

Beträffande gödselmedelsförsörjningen föreslås att den skall baseras på fortsatt ammoniakstillverkning inom landet, på beredskapslagring av tjockolja för denna tillverkning, på förberedd krisimport från Norge samt på beredskapslagring av färdiga kvävegödselmedel. Som yttersta beredskapsresurs för långvariga kriser skall förberedelser göras för byggande av en

ammoniäkfabrik, som baserar sin tillverkning på inhemska råvaror. Med denna kombination av åtgärder får vi en väsentlig förbättring av beredskapen på detta område.

Inom beklädnadsområdet inriktas verksamheten på att i första hand tillgodose försörjningsberedskapen i fråga om grundtextilier och skor samt sjukvårdens och försvarsmaktens särskilda behov. Nu gällande planeringsnormer för försörjningsberedskapen på beklädnadsområdet skall ses över. Jag kommer att närmare redogöra för de förslag som lämnas på detta område i samband med riksdagens behandling av tekopropositionen i nästa vecka.

På energiområdet föreslås att den statliga oljelagringen av besparingsskäl utsträcks i tiden fr. o. m. 1984 t. o. m. 1986. Därmed blir belastningen på folkhushållet för oljeköpen mindre under de båda kommande budgetåren. För att denna beräknade minskning av utgifterna skall komma statsbudgeten till godo föreslår regeringen samtidigt att oljelagringsfonden – från vilken oljeköpen hittills finansierats – avskaffas och att den särskilda beredskapsavgift på bensin och vissa oljeprodukter som fyllt på fonden upphör och ersätts av en lika hög bensinskatt och allmän energiskatt.

I detta sammanhang vill jag framhålla att kostnaderna för genomförandet av oljelagringsprogrammet naturligtvis är svåra att förutse på grund av varierande världsmarknadspriser på olja och förändringar i dollarkursen. Avsikten är dock att den kvantitativa uppbyggnaden enligt gällande program skall kunna fullföljas även i ett läge med stigande priser.

Som exempel på vilket utslag pris- och valutaförändringar får för oljelagringen kan jag nämna att den inlagring av 950 000 m³ råolja som planeras för det kommande budgetåret i försvarspropositionen beräknades kosta 1 178 milj. kr. Detta var i prisläge november 1981. I dagens prisläge, maj 1982, uppgår kostnaden till 1 226 milj. kr., således en ökning med ca 50 milj. kr. Förslaget om ett särskilt förslagsanslag för att finansiera prishöjningar på olja skall ses som ett rimligt sätt att lösa detta problem. Eftersom inlagringen i de väldiga bergrummen av tekniska skäl helst skall ske på hösten, går det inte tidsmässigt att begära medel på tilläggsbudget och invänta dennas behandling i riksdagen.

Det är min bedömning att de framlagda förslagen beträffande oljelagringen, tillsammans med gällande regler för tvångslagring av olja, möjliggör en tillfredsställande beredskapsnivå på detta område.

Inom metallområdet aviseras i propositionen en ökad fredskrislagring av legeringsmetaller redan under innevarande budgetår. Jag kan med anledning härav informera om att regeringen med beslut den 15 april ställde 35 milj. kr. av reserverade medel till överstyrelsens för ekonomiskt försvar förfogande för en sådan lagring.

Herr talman! Förslaget till inriktning av det ekonomiska försvaret kännetecknas av en strävan att åstadkomma ett effektivt ekonomiskt försvar inom ramen för de resurser som kan avdelas. Det är min övertygelse att vi därvid kommer att bli bättre rustade att klara våra försörjningsproblem i krissituationer av olika slag.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

Säkerhets- och
försvarspolitikén,
m. m.

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Anf. 72 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s):

Herr talman! Knappast någon gång tidigare har ett så omfattande utrednings- och beredningsunderlag föregått ett försvarsbeslut. Men aldrig tidigare har heller ett försvarsbeslut, i vissa delar, varit så omfattande och långsiktigt bindande. Fyra betänkanden från 1978 års försvarskommitté med långtgående bedömningar om säkerhetspolitiken och totalförsvaret utgör en del av underlaget. Därutöver har specialstudier gjorts om fredsorganisationen under 1980-talet, flygplansfrågan och civilförsvarets starkare bindning till kommunerna. Nya synsätt och, på sikt, viktiga förändringar av vårt ekonomiska försvar är också värda att uppmärksammas.

Det är inte min avsikt att nu göra några ingående granskningar av allt detta material och väga de förslag som framlagts i dessa dokument mot propositionens. Men några områden vill jag ändå närmare gå in på och kommentera.

När det gäller de säkerhetspolitiska bedömningarna och målen för dessa och Sveriges roll i Norden är det värdefullt att konstatera att den nuvarande regeringen återvänt till uttryckssätt och formuleringar som vi som parti och en enig försvarskommitté står bakom. Mindre utflykter från en enig grundsyn i dessa frågor av tidigare statsråd och obetänksamma uttalanden av nuvarande kan så småningom falla i glömska och har förhoppningsvis ej vållat någon bestående skada.

I vår partimotion 2276 har vi socialdemokrater framhållit vikten av att inför det nu aktuella försvarsbeslutet få en större förståelse för behovet av att förstärka de civila delarna av totalförsvaret. Framgång har så till vida vunnits att försvarskommittén föreslagit betydande resursökningar för dessa ändamål. Regeringen har dess värre inte i alla avseenden följt upp dessa förslag, vilket är att beklaga. Vår bedömning är ändå att samtliga partier understryker vikten av att civilförsvaret får resurser som motsvarar de krav på kompetens och kapacitet som vi alla ställer på civilförsvaret.

Utskottets förslag om medelsanvisning enligt vår motion, utan den av regeringen föreslagna begränsande formuleringen, anser jag bekräftar denna uppfattning. Utskottet är i allt väsentligt enigt i sin syn på civilförsvaret, något som är värdefullt och bör utgöra en god grund för den fortsatta verksamheten. En liten markering finns ändå i en delfråga om hur kontrollen av skyddsrum skall bedrivas. Utskottsmajoriteten – undantagna är moderaterna – anser att behövlig kompetens numera finns i våra kommuner och att någon särskild besiktningsorganisation knuten till länsstyrelserna ej är behövlig. Reservation nr 16 bör alltså avslås på dessa grunder.

Ekonomiskt försvar eller kanske med ett bättre uttryck försörjningsberedskap i kriser och krig står inför en betydande omvandlingsprocess. Den nya formuleringen av den övergripande målsättningen har angivits av 1978 års försvarskommitté. Kortfattat kan detta beskrivas så att överlevnadsbehoven skjutits i förgrunden. En koncentration skall alltså ske för att främst tillgodose våra behov av livsmedel, beklädnad, energi och sjukvård samt därtill hörande stödfunktioner. I åtskilliga avseenden avviker emellertid

regeringens förslag från de uttalanden och de rekommendationer som finns i förarbetena. Jag kommer därför att främst uppehålla mig vid dessa frågor där vi har en från regeringen avvikande mening – vilket framgår av vår reservation nr 17.

På livsmedelssidan har våra försörjningsmöjligheter vid en avspärrning eller under krig studerats. Studierna visar på vårt stora beroende av import av råvaror som inte finns i landet. Vidare framgår vilka risker som följer med den alltmer koncentrerade livsmedelsproduktionen och de lager- och distributionssystem som alltmer dominerar vår försörjning. Utvecklingen är på många sätt oroande, och det är en fråga som civilbefälvarna nog bör studera. Vi menar också att en viss omstrukturering av våra beredskapslager kan ske för frigörande av medel för andra åtgärder inom det ekonomiska försvaret.

Försörjningen på beklädnadsområdet, som behandlas mycket kortfattat i regeringsförslaget, innebär enligt vår uppfattning en väsentlig minskning av ambitionerna, inte bara i förhållande till förslaget från överstyrelsen för ekonomiskt försvar utan även i förhållande till nu gällande resurstilldelning. Vi anser att detta medför en allvarlig risk för försörjningstryggheten på beklädnadsområdet och därmed för målsättningen beträffande det ekonomiska försvaret. Under anslaget Beredskapslagring och industriella åtgärder bör alltså, som framgår av vår reservation, ytterligare 30 milj. kr. anvisas.

Inom energiprogrammet föreslår regeringen ett flertal ändringar och avsteg från nu gällande principer och lagstiftning. En del av dessa förändringar kan vi godta, medan däremot några måste avvisas som varande mindre goda lösningar. Låt mig peka på ett par av de senare.

Gällande oljelagringsprogram innebär att en total inlagring av 6,5 miljoner kubikmeter råolja skulle vara slutförd senast under 1984. Nu vill handelsministern av statsfinansiella skäl förlänga inlagringsperioden med upp till två år. Förslaget synes tveksamt, och den avsedda effekten kan helt utebli eller t. o. m. innebära ökade kostnader i stället för besparingar. Av detta skäl har jag i motion 2212 framhållit att en ytterligare försening efter 1986 inte får riskeras samt att regeringen bör utnyttja gynnsamma marknadspriser för en snabbare inlagring.

Utskottet har välvilligt behandlat min motion och i sak ställt sig bakom mina bedömningar, som jag hoppas att handelsministern är beredd att ta hänsyn till i den fortsatta planeringen.

Ett avsteg från nu gällande principer utgör även förslaget om ett anslag Särskilda kostnader för oljelagring. Vi socialdemokrater menar att detta är en onödig begäran, som dessutom minskar riksdagens möjligheter att överblicka kostnaderna för det ekonomiska försvaret. En bättre lösning är att över tilläggsbudget begära medel om så behövs för att uppnå fastställda mål. Nu har handelsministern som motiv för detta anfört vissa säsongsmässiga betingelser som skulle göra det svårt att över tilläggsbudget täcka detta behov. Men jag ser det här ändå inte som så uppenbart problematiskt att andra lösningar nödvändigtvis måste sökas.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken.
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Slutligen vill jag kort beröra det förhållandet att alltför många av våra vapenfria tjänstepliktiga tvingas vänta lång tid på sin tjänstgöring. Detta är olyckligt och skapar många problem för de berörda. På samma sätt och med minst lika goda motiv som de som ligger till grund för den ökade intagningen av värnpliktiga till första tjänstgöring borde också de vapenfria tjänstepliktiga ha beretts samma möjlighet. Tyvärr ville inte den borgerliga majoriteten i utskottet tillmötesgå förslaget i vår partimotion, vilket är att beklaga. Kvar står ändå möjligheten att riksdagen genom att bifalla yrkandet i vår reservation gör en likvärdig bedömning av värnpliktiga och vapenfria tjänstepliktiga.

Herr talman! Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen nr 17.

Jag har också anledning att mycket kort kommentera ett par tidigare inlägg i den debatt som nu har pågått i snart tolv timmar. Jag skall som sagt försöka att fatta mig mycket kort.

Låt mig börja med att kontatera en sak, nämligen att försvarsministern i sitt inledningsanförande mycket nyanserat beskrev den situation som föreligger och det underlag som vi har att utgå från när vi skall fatta beslut. På samma sätt vill jag hävda att Gunnar Björk i Gävle i första delen av sitt huvudanförande nyanserat och väl beskrev de diskussioner som förts i dessa mycket viktiga frågor som utgör underlaget för vårt beslut. Dess värre tappade han så småningom koncentrationen. Han hade svårigheter att skilja på miljarder och miljoner. Det ledde också till, som jag tyckte, onödiga angrepp på de ställningstaganden som vi från andra partier har gjort i dessa frågor.

Ytterligare en sak har jag anledning att kommentera. I kammaren har Göthe Knutson mycket kritiskt granskat de aktiviteter som Svenska freds- och skiljedomsföreningen bedriver utanför detta hus. Han började med att beskylla den för att felaktigt uppgå kostnaden för flygplanssystemet till 50 miljarder kronor. Det är ett riktigt belopp, om man ser över hela användningstiden. Jag tycker det är ganska ovärdigt en ledamot av utskott och kammare att angripa en part som icke har möjlighet att i kammaren försvara sina synpunkter.

Anf. 73 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Jag tror inte att Roland Brännström och jag skiljer oss så mycket när det gäller det ekonomiska försvarets inriktning och praktiska utformning. Jag har därför ingen anledning att gå i polemik med Roland Brännström. Jag skulle bara vilja göra ett par korta förtydliganden.

Först och främst tror jag att man när det gäller beklädnadsprogrammet måste sätta försörjningstryggheten på detta område i relation till tekopolitiken i allmänhet. Möjligheterna att klara försörjningstryggheten på detta område är naturligtvis i hög grad beroende av möjligheterna att hålla en viss inhemsk produktionsvolym uppe. Den frågan får vi alltså tillfälle att återkomma till när vi nästa vecka diskuterar tekopolitikens utformning i dess helhet.

Det har naturligtvis inte varit möjligt för regeringen att biträda socialdemokraternas förslag i försvarskommittén om ytterligare medel till beklädnadsområdet med hänsyn till det allmänna statsfinansiella läget. Detta är naturligtvis också förklaringen till att vi har föreslagit en del förändringar när det gäller oljelagringsprogrammet. Genom att sträcka ut oljelagringsprogrammet i tiden t. o. m. 1986 uppnår man en icke oväsentlig besparing i statsbudgeten.

Men samtidigt som jag säger detta vill jag ansluta mig till vad Roland Brännström sade, att det är viktigt att man har en sådan flexibilitet i planeringen på detta område att man kan beakta stora prisfluktuationer. Det bör också vara möjligt med hänsyn till att en rörlig kredit av ganska betydande omfattning ju står till regeringens förfogande.

Anf. 74 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Jag noterar med tillfredsställelse att handelsministern när det gäller synen på oljelagringsprinciperna är beredd att positionsförflytta sig till i närheten av min motions och utskottets synsätt. Det är välkommet med en sådan deklaration. Jag förutsätter att man mycket noggrant följer vad som händer på oljefronten. Detta är en av de sektorer som det är utomordentligt svårt att greppa om.

Vi vet att de grupper som försöker behålla sitt fasta grepp över denna marknad av och till ändå utsätts för påfrestningar, och det kan vara rimligt att dra nytta av de möjligheter som då och då dyker upp att till något gynnsammare priser än eljest göra uppfyllnader, som skulle kunna anpassas till gynnsamma förhållanden.

När det gäller tekopolitiken är det riktigt att den stora omgången inte kommer i anslutning till detta ärende. Men det är också viktigt att konstatera att grundförutsättningen för tekopolitiken på sikt är att vi kan behålla en levande produktion och en produktionsapparat med såväl tekniskt kunnande som personal. Det är från de grundstenarna tekopolitiken måste bedrivas.

Men det är också viktigt att man i anslutning till tekopolitiken för en handelspolitik som i fråga om de områden och de sortiment som är möjliga att skydda gör detta med utgångspunkt i de målsättningar som riksdagen tidigare har lagt fast. Man kan dock starkt ifrågasätta om den ambitionen verkligen har funnits och fortfarande finns.

Anf. 75 ANDERS GERNANDT (c):

Herr talman! Flera tidigare talare har åberopat det hårt spända internationella klimatet och den oro som därmed uppstår hos många människor, även här i vårt land. Våra massmedia är ganska generösa med att leverera skildringar och bilder av stridshandlingar från alla aktuella konfliktområden. Det är naturligtvis resultatet av en effektiv journalistik som vi i viss mån har anledning att vara tacksamma för. Men det skapar en tilltagande oro hos många människor.

I de flesta fall kan vi i vårt land känna ett mer eller mindre betryggande

avstånd till de olika krigsskådeplatserna. Vanligen representerar de krigförande nationerna dessutom politiska åskådningar och moraliska synsätt som skiljer sig från vårt s. k. västerländska synsätt. Och så händer det mesta vanligen på långt avstånd från oss.

Men så helt plötsligt uppstod Polenkrisen alldeles i vår närhet. Och ubåten kom ännu närmare. F. n. är det i övrigt så lugna England inbegripet i ett fullt utvecklat krig – visserligen inte inom Europa, men dock ett regelrätt krig i luften, på havet och på marken.

Specialister inom vårt lands regering, riksdag och politiska partier samt naturligtvis alla försvarsmyndigheter och försvarsorganisationer är helt inriktade på vårt lands försvar. Och denna beredskap gäller naturligtvis även för hastigt överraskande angrepp på vårt territorium. Den försvarsberedskap som ombesörjs av våra myndigheter är alltså – inom ramen för landets ekonomi – mycket tillfredsställande.

Men hur är det då ställt med den svenska allmänhetens personliga beredskap inför ett överraskande hot eller t. o. m. stridshandlingar som direkt eller indirekt berör vårt land? Hur pass goda är den enskildes kunskaper om ett lämpligt handlingssätt i olika farosituationer? Myndigheterna har föranstaltat om skyddsanordningar av olika slag och rutiner för användning av dem. Men allmänheten har vanligen inte någon djupare kännedom om vad som kan erbjudas av skyddsanordningar och hur dessa skall användas.

Den som är välinformerad i dessa avseenden kan känna sig betydligt tryggare då omvärldens krigsskildringar rullas upp hemma i vardagsrummet. Men det fordras betydligt mer information än hittills till allmänheten när det gäller att bygga upp en ökad trygghet i fredsläget och en effektivare handlingsberedskap i ett eventuellt hotläge. Jag vill alltså – med detta anförande – påpeka att myndigheterna har ordnat det förhållandevis bra med vissa skyddsanordningar för allmänheten, men att allmänheten har en mycket bristfällig kännedom om detta och särskilt om hur denna utrustning skall utnyttjas. Jag vill också påpeka att det bör ges en mycket bättre information till allmänheten i dessa viktiga trygghetsfrågor än vad som hittills skett.

Men alla energiska och välvilliga utbildare vet hur svårt det är att nå allmänheten med information i självskyddsfrågor. Ytterst få personer anmäler sig till kurser i t. ex. personligt skydd mot ABC-stridsmedel, olycksfallsvård eller brandförsvar. Det är egentligen bara i skolornas avgångsklasser som en sådan kursverksamhet har kunnat bedrivas.

Vi har från centerhåll strävat till att skapa ökad trygghet för den enskilde genom att begära utökad information till allmänheten i skyddsfrågor. Många medborgare bekymrar sig i ringa grad för en eventuellt kommande hotsituation. Dessa människor är alltid svåra att nå med sådan information. Andra enskilda personer eller familjer vill däremot mycket gärna vara förberedda för krislägen av olika slag. Det bör därför vara samhällets plikt att ge dessa människor önskad information.

Nu är faktiskt en bred informationsverksamhet på väg att påbörjas redan

under hösten 1982. Genom civilförsvarsstyrelsens informationsenhet i samverkan med Sveriges civilförsvarsförbund och Rikskorpen har anordnats s. k. informationspromenader med god anslutning.

Det planeras också temakvällar i civila försvarsfrågor med de politiska kvinnoförbunden som arrangörer. Det planeras vidare information för handikappade och för dem som vistas på vårdhem m. m. Närmast arbetar man med metoder för att ge döva personer möjlighet att uppfatta larmsignaler och andra direktiv vid hotande läge. Man avser att, genom att direkt vända sig till resp. föreningar och organisationer, aktivera dessa och därmed kunna utnyttja deras inneboende intresse och styrka att verka för saken och för sina medlemmars bästa.

Inför den planerade kommunanknytningen av civilförsvaret måste det också ges information till företrädesvis kommunernas tjänstemän och förtroendevalda i samverkan med Kommunförbundet. I samband med det förestående uppbyggandet av de lokala hemskyddsorganisationerna över hela landet krävs också en avsevärd mängd information och dessutom försvarsinformation till invandrarna. Ja, informationsbehovet inom den civila försvarssektorn är sannerligen mycket stort, om det skall kunna skapas en tillfredsställande effektivitet och trygghet hos allmänheten. Även om det militära försvaret och myndigheterna har en väl fungerande beredskapsorganisation, är ändå allmänhetens uppträdande av oerhört stor betydelse för situationens utveckling.

En eventuell angripare gör troligen en analys över styrkan av den samlade svenska försvarseffektens olika enskildheter. Detta för att få en bild av vilka insatser som erfordras för en framgångsrik erövring av det territorium som han anser sig vara i behov av. Det är därvid högst sannolikt att de svenska medborgarnas försvarskunskaper och försvarsvilja – och därmed deras ökade effektivitet och personliga stabilitet och trygghetstillstånd – kan inge en betydande respekt.

God försvars- och skyddsinformation får anses höja den svenska motståndseffekten för en förhållandevis ringa kostnad. Men givetvis skall försvarsinformationen också ha till syfte att informera i freds- och nedrustningsfrågor, mellanfolkliga samlevnadsfrågor m. m. Här har folkrörelserna verkligen en stor uppgift tillsammans med Centralförbundet Folk och Försvar och totalförsvarets upplysningsnämnd.

Uppläggningsen av en utökad information till allmänheten bör även inrymma anvisningar för tänkbara fredskriser och den indirekta verkan av hotfyllda händelser i vårt grannskap. Så pass sårbart som vårt samhälle har blivit, bl. a. med ett starkt el- och datorberoende, behövs en välplanerad handlingsberedskap även för allmänheten.

Det pågår bl. a. viss verksamhet för att minska skadeverkningarna av den elektromagnetiska puls, EMP, som uppstår vid kärnklyvningsreaktioner, t. ex. en kärnexplosion. EMP förstör som bekant bl. a. alla halvledare i datorer och annan elektronisk utrustning. Härvid lamslås ju det mesta av våra samhällsfunktioner. Vem vet i dag i vad mån en sådan laddning kan komma att utlösas i vårt lands närhet under sådana former att det inte skall

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
förvarspolitiken,
m. m.*

bedömas som ett kärnvapenangrepp? Men EMP förstör ändå miljontals halvledare i våra elektroniska system – såväl civila som militära.

Inför olika slag av framtida risker för våra känsliga datorsystem torde det vara tillrådligt att tidvis träna aktuell personal att arbeta manuellt i tillgängliga kortregister och övriga handlingar i den mån som manuella reservsystem ännu finns bevarade.

Herr talman! I centerpartiet har vi fortlöpande talat för decentralisering – inte minst av datorsystemen. Vi har talat för en utökad samverkan och samförstånd mellan det civila och militära samhällsområdet. Vi har i samband därmed förespråkade det som vi har kallat meranvändning av försvarets materiel och kunskaper för att dessa skall komma civila ändamål till godo vid eventuellt behov. Även ett ökat medinflytande av värnpliktiga och ledmän vid militära förband har centern främjat genom olika aktiviteter.

Vi har också understött tanken att samhällets fredsfunktioner i möjligaste omfattning skall fortsätta i krig. Men härvid kommer en viss olikhet att råda. Militär personal har i allmänhet en god utbildning i skyddsfrågor och god tillgång till skyddsutrustning och erforderlig lägesorientering i hotande situationer. Men för allmänheten är det sämre ställt, även om mycket har gjorts – och görs – för att förbättra situationen.

Tag bara en sådan detalj som allmänhetens skyddsmask! Det första jag gjorde i riksdagen år 1971 var att interpellera i frågan om skyddsmasker för allmänheten. Som frivillig civilförsvarsinstruktör kände jag till alla mödrars reaktion då skyddsmasken demonstrerades vid kurserna: Vad skall jag med skyddsmask till, då inte mitt barn har någon? Det var en ängslig och ofta återkommande reaktion från mödrar med små barn.

Detta med helt saknade barnskydd – och det ringa antalet skyddsmasker för vuxna – frågade jag dåvarande försvarsministern om. Svaret innehöll bl. a. en försäkran om att det snart skulle bli bättre ställt i den frågan. Nu har det gått elva år och situationen är sedan några år tillbaka något bättre än 1971. Barnskydd finns framtagna i provexemplar, men spädbarnskydden är ännu inte färdigutvecklade – efter hela elva års tid!

Varje gång den här frågan har förekommit i riksdagen – sedan jag först väckte den – har jag undrat varför man inte ger ett antal arbetslösa människor sysselsättning med tillverkning av skyddsmasker med lön av AMS-medel eller andra understödsmedel. Då skulle det inte behöva dröja ytterligare tio år innan man har uppnått tillräckligt antal skyddsmasker.

Jag håller med de talare som anser att civilförsvaret har fått en alldeles för liten andel av totalförsvarskostnaderna. Men jag hoppas för framtiden att man från regeringen och riksdag skall satsa litet större belopp, åtminstone på den viktiga informationsdelen.

Herr talman! Ett välinformerat folk är ett starkare folk!

Anf. 76 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Låt mig först konstatera att det nu inte bara är i denna kammare som det debatteras. Så sker – eller har skett – runt om i landet. Jag

har i dag, medan debatten stod som hetast här inne – nu har den ju något dalt – varit ute på plattan, på Sergels torg, och där tagit del av fredsorganisationernas budskap till riksdagsledamöterna när det gäller vad vi skall fatta beslut om i morgon.

Fredsorganisationernas budskap var oerhört klart och enkelt. De sade ungefär följande: Vad som här inne pågår är bedrövligt. Vi vill stoppa JAS. Skall Sverige som ett alliansfritt land, ett land som hävdar att det är för nedrustning, rusta på det sätt som vi nu är i färd med att fatta beslut om, så blir vi inte trovärdiga.

De riktade också kritik mot den förvirring som de olika partierna faktiskt har spritt omkring sig. Jag syftar nu på de borgerliga och socialdemokraterna. Som Oswald Söderqvist tidigare framhöll här i morse har vi att ta ställning till en linje 1, där man säger ja till upprustning, ja till JAS, en linje 2, där man säger ja till upprustning och ja till JAS, fast litet senare, samt en linje 3, där man vill nedrusta och säger nej till JAS.

Nu gäller det inte bara upprustning. Det gäller också samhällets sårbarhet – som jag huvudsakligen skall uppehålla mig vid – civilförsvaret och totalförsvaret i övrigt. Hans Petersson i Hallstahammar kommer senare att tala om det ekonomiska försvaret.

I vår motion 2283 konstateras att vi inte lever upp till den deklaration vi hört upprepas av såväl försvarsministern som andra, om alliansfrihet i fred och neutralitet i krig, en deklaration av oerhört stor betydelse ur försvarspolitisk synpunkt. Denna deklaration har en mycket stor och bred folklig förankring, men utvecklingen har gått därhän att målsättningen hotas.

Under de senaste årtiondena har ju regeringarna, vare sig de nu haft socialdemokratisk eller borgerlig stämpel, långt ifrån utnyttjat de möjligheter som finns att stärka samhället och därigenom öka motståndskraften. I stället har de överlätit samhällsutvecklingen till de stora bolagens profitintressen. Detta har inneburit att vi blivit sårbara på ett mycket stort antal områden.

Björn Molin framhöll att så de facto var fallet. Men han förlitade sig på näringslivet och sade att det är dess ansvar att ta hänsyn till att sårbarheten ökat.

Vi tycker inte det. Ett ökat internationellt beroende såväl via utrikeshandeln som vad gäller forskning, utvecklingsarbete m. m. har lett till att vi inte längre självständigt kan styra en rad samhälleligt viktiga funktioner. Urbanisering, omställning till stordrift i arbete och service, nya bostadsformer och en genomgripande teknisk omvandling, bl. a. via datatekniken, har påverkat människornas miljö, livsföring och arbetssituation. Den bistra slutsatsen är att även om de militära utgifterna har ökat, så har förmågan att skydda och försörja befolkningen i både freds- och krigstid gått ned kraftigt.

För att häva detta krävs genomgripande förändringar på en rad områden, men det krävs också en omfördelning av anslagen inom totalförsvarets ram. Två viktiga saker för att förstärka befolkningsskyddet är dels det som Anders

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Gernandt nyss var inne på, dels hälso- och sjukvården.

Civildförsvaret har under en lång följd av år fått leva på nålpenar i förhållande till vad som ges åt det militära försvaret. Det kan konstateras att civilförsvaret inte ens har kunnat leva upp till de synnerligen blygsamma mål som sattes upp i 1977 års försvarsbeslut. Det är symptomatiskt att regeringen och socialdemokraterna, samtidigt som vi inte ens kan förse landets befolkning med de mest elementära skyddsanordningar som gasmasker och liknande, är beredda att låta miljarderna rulla för att få ett nytt flygplanssystem. Jag tycker att regeringen liksom tidigare socialdemokraterna har visat en uppenbar nonchalans under årens lopp.

Anders Gernandt sade att det gäller att utöka informationen till allmänheten, som är okunnig. Och visst är det bra med utökad information, men det krävs också pengar för att kunna inte bara informera utan också satsa på skyddsrum och gasmasker. Det är, som tidigare sagts, en skandal att det inte finns gasmasker till Sveriges befolkning, inte minst till barnen. I det högteknologiska samhälle som vi lever i borde det vara ett minimikrav.

Civildförsvarsstyrelsen har i sin perspektivplan redovisat vad man kallar en referensnivå för att avhjälpa de värsta bristerna. Denna referensnivå innebär ett något högre anslag än vad propositionen anger – ett belopp på 8,3 milj. kr. Också det beloppet tycker vi är i underkant, men det bör vara en utgångspunkt för en kommande omläggning av utgifterna från det militära försvaret till det civila och ekonomiska försvaret.

Utskottet skriver visserligen att "de resurser som satsas på civilförsvaret skall resultera i att befolkningen får ett väl fungerande skydd i krig". Utskottet förlitar sig emellertid helt på att den nyligen genomförda omorganisationen skall vara till fyllest för att åstadkomma detta. Civildförsvarsstyrelsen har dock räknat med denna omorganisation och de vinster den kan ge, när man har angett en miniminivå för att åstadkomma förbättringar.

Utskottet avvisar mycket kortfattat vpk:s motion vad gäller anslagsyrkandena. Men man motiverar inte varför man skär ned på civilförsvarsstyrelsens blygsamma anslagsyrkanden.

Anders Gernandt beskärmade sig över barnen, när han talade om skyddsåtgärderna. Men varför medger han då inte att civilförsvarsstyrelsen får dessa i den totala försvarsbudgeten mycket blygsamma belopp för att utveckla vad jag såsom orolig mor vill ha besked om, nämligen hur jag skall agera beträffande mina barn? Det må vara tårdrypande, men det är faktiskt en oro som många känner.

Sverige är sårbart. Men det finns ett område som inte bara är sårbart, utan ingenting mindre än en skandal, nämligen hälso- och sjukvården. Socialstyrelsen har under en följd av år pekat på de mycket stora bristerna vad gäller hälso- och sjukvården i en eventuell konfliktsituation – jag skulle kunna citera ur deras skrivelser om detta under årens lopp, men jag skall bespara kammaren det nu. Koncentrationen av befolkningen med åtföljande koncentration av vårdanläggningar, övergången till engångsartiklar, sårbarheten inom energiförsörjningens område osv. blir särskilt allvarlig inom

sjukvårdsområdet. Det märker vi ju också under fredstid. Den nyligen bildade organisationen Läkare för fred har mycket tydligt visat på vad som skulle hända om vi drabbades av en kärnvapenkonflikt. Det är en bild som alla helst vill glömma, men som vi måste se som en realitet. Det måste vi göra också när det gäller ABC-stridsmedlen.

Det sades tidigare i debatten att Karin Ahrland skulle ta upp detta, men jag skulle gärna vilja ha ett klart besked från utskottets ledamöter om varför man avvisar socialstyrelsens propåer på det här området och hur man kan acceptera den exempellöst dåliga planeringen vad gäller hälso- och sjukvården – det gäller såväl de borgerliga partierna som socialdemokraterna.

Till sist, herr talman, några ord om de värnpliktigas rättigheter.

Vpk värnar, som upprepade gånger sagts, om den allmänna värnplikten. Men vi avvisar bestämt ett elitförsvar. En allmän värnplikt är den bästa garantin för att krigsmakten inte någonsin skall användas mot folket och mot de arbetande. Att den allmänna värnplikten är hotad vet vi. JAS omintetgör på sikt en sådan.

Att vi värnar om värnplikten innebär emellertid inte att vi accepterar den eller värnpliktsorganisationen som den ser ut i dag. Vi tycker att militärapparaten är hierarkiskt uppbyggd. De värnpliktiga kräver demokratiska rättigheter, stopp för militärernas möjligheter till trakasserier, bestraffningar eller hot om straff, och de går också till aktion för bättre villkor. Vi har utvecklat detta i flera motioner. Vi vill att de värnpliktiga skall garanteras rätt att utan begränsningar uttrycka sig i tal och skrift. Vi kräver att uppviglingsparagrafen och det generella förbudet att diskutera politiska och liknande frågor skall avskaffas. Vi kräver att de värnpliktiga skall få förbättrade förhållanden vad gäller arbetsmiljön, och vi kräver inrättande av skyddsbud, vilket har berörts tidigare i dag.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till vpk-motionen 2283.

Anf. 77 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Eva Hjelmström riktar kritik mot oss socialdemokrater för att, som hon säger, bedriva miljardrullning, framför allt när det gäller det nya flygplanet. Jag skulle vilja uppmana Eva Hjelmström att litet noggrannare sätta sig in i de frågeställningar som under hela dagen har redovisats och som har klargjort var vi står i den här frågan. Det har också klargjorts vad det är som är orsaken till vårt uppskovsyrkande, nämligen att motverka just en miljardrullning.

Ser man däremot på vad som redovisas i utskottsbetänkandet på s. 12, där man sammanställt de anslag som är föreslagna av de olika partierna, ser man att vpk faktiskt har angivit en medelsram i 1981 års prisläge som går utöver den socialdemokratiska när det gäller det militära försvaret. Ni har visserligen sagt att ni inte är beredda att prisreglera den, men det är kanske baserat på att ni företräder ett synsätt som förordar planhushållning, vilket skulle stämma mycket väl – eller kanske mycket illa – med att ni då låter inflationen reglera detta. Det blir alltså fråga om en urgröpning på grund av

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik.
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

den påverkan som inflationen ständigt skulle ha på ett sådant äskande.

Jag bestrider alltså att vi har bedrivit en politik i flygplansfrågan som medverkar till en okontrollerad miljardrullning. Vi har inte gjort det i något sammanhang när det gäller det militära försvaret eller totalförsvaret. Men man kan fråga sig, om vpk har försökt hålla ett fast grepp om kostnaderna med hänsyn till hur inflation och annat påverkar de ekonomiska ramar som man från vpk:s sida är beredd att ställa till förfogande för att svara mot vad ett totalförsvaret bör innehålla.

Anf. 78 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Jag har följt debatten, vilket uppenbarligen inte Roland Brännström har gjort. Under dagens lopp har det givits de mest skiftande besked från socialdemokratiskt håll. Vi har icke fått höra att socialdemokraterna säger ja till JAS eller nej till JAS. Symtomatiskt därvidlag var Eric Holmqvists uttalande i morse, när han förklarade att det här ju inte är någonting som man kan kräva besked om före valet. Det vore näst intill oförskämt att avkräva ett parti ett besked om en av de viktigaste valfrågorna.

Jag tycker, Roland Brännström, att det ur demokratisk synpunkt och ur väljarnas synpunkt vore bra om vi kunde få besked om vad socialdemokraternas reservation egentligen innebär.

När det gäller siffrorna och hur mycket de olika partierna anslår till försvaret vill jag säga att Roland Brännström trollar med siffror i det sammanhanget. Det är ett faktum att socialdemokraterna och de borgerliga partierna ligger näst intill varandra – skillnaden rör sig om 100 milj. kr. Det hade ju, som Oswald Söderqvist sade tidigare i dag, varit hederligare att jämka ihop sig. 100 miljoner är mindre än felräkningspengar i detta sammanhang.

Vpk däremot har sagt nej till priskompensationen, vilket innebär 2,5 miljarder kronor mindre under det följande budgetåret. Jag tycker det vore hederligt av Roland Brännström att kolla upp siffrorna, innan han uttalar sig om vpk:s ställningstagande i det här fallet.

Anf. 79 ROLAND BRÄNNSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Jag föreslår att Eva Hjelmström slår upp s. 12 i utskottets betänkande, samma sida som jag har framför mig. Om Eva Hjelmström menar att det är felaktiga siffror som står där, är det mot utskottet kritiken skall riktas. Det står nämligen i betänkandet att kostnaderna för det militära försvaret föreslås uppgå till följande belopp: i propositionen 16 610 milj. kr., i vårt förslag 16 525 milj. kr., i moderaternas förslag 16 980 milj. kr. och, märk väl, i vpk:s förslag 16 610 milj. kr. Det innebär att ni med undantag av priskompensationen sökt er precis till den siffra på vilken ni tycker att vårt förslag borde ligga. Är detta fel, Eva Hjelmström, vill jag att ni bevisar att vi i utskottet har hanterat siffror som inte har en real bakgrund. Jag har icke hävdats något annat än det siffermaterial som föreligger till riksdagens granskning och beslut.

Det som skiljer oss är alltså priskompensationen.

Eva Hjelmström frågade också vilken ställning vi tagit när det gäller ett nytt flygplan. Frågan har besvarats många gånger under dagens lopp. Vi kan icke godta det underlag som nu ligger som regeringens förslag för ett nytt flygplan, betecknat JAS. När vi har bakom oss ett beslut som förordar ett nytt flygplan efter Viggensystemet inom givna ramar och med ganska väl preciserade tekniska krav kommer vi att uppfylla vårt löfte om att stå bakom ett nytt flygplansystem.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Anf. 80 EVA HIJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Det är litet beklämmande att höra dessa siffror läsas upp, därför att de är ju i grunden falska, om man inte tar hänsyn till priskompensationen, som är 2,5 miljarder. Socialdemokraterna säger ja till priskompensationen. Vi säger nej. Man kan inte bortse från priskompensationen i det här fallet. Därför är det en ren förfalskning att hävda att vi ligger i nivå med vare sig socialdemokrater eller borgare. Å andra sidan kan jag konstatera att bara 100 milj. kr. skiljer er åt, och då tycker jag att ni lika gärna kunde ha jämkat ihop er. Däremot skiljer det 2,5 miljarder i förhållande till oss i och med att vi säger nej till priskompensationen inte bara för nästa budgetår utan också framöver.

Läs igenom protokollet och läs igenom våra motionsyrkanden, så upptäcker Roland Brännström detta!

Sedan till det här med JAS. Vilket blev svaret? Jag vet inte om jag tolkar Roland Brännström rätt – det har som sagt varit olika bud under dagens lopp – ifall jag säger att svaret uppenbarligen är: Ja till JAS, om det kostar 27,8 miljarder, men nej till JAS, om det kostar 29 miljarder. Eller . . .

Tredje vice talmannen anmälde att Roland Brännström anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 81 Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! Det kan kanske förefalla som om det ligger en motsättning i att den svenska riksdagen fattar beslut om en omfattande mångmiljardsatsning på militärt försvar samtidigt som den folkliga protesten mot de militära rustningarna är intensivare än på mycket länge.

Jag var själv under några år på 1970-talet svensk delegat vid nedrustningsförhandlingarna i Genève. Jag känner samma rädsla som de som går i demonstrationståg världen över när det gäller möjligheten att kärnvapenarsenalen utplånar mänskligt liv och vårt civiliserade samhälle. Jag känner otålighet och besvikelse över att framstegen för nedrustningsarbetet är så få och så obetydliga och att kapprustningen fortsätter långt bortom gränsen för förnuft och krav på säkerhet för nationer och individer.

Det är uppenbart att Sveriges möjligheter att spela en konstruktiv roll för nedrustning är stora just genom att vi är alliansfria, med en uttalad vilja att vara neutrala vid militära konflikter.

Svensk försvarsindustri och inhemsk utveckling av teknik stärker tilltron

till vår alliansfrihet och våra faktiska möjligheter att hävda neutraliteten utan att vi blir inblandade i konflikter. En inhemsk försvarsindustri stärker alltså möjligheterna för oss som nation att redan i fredstid spela en konstruktiv roll i nedrustningssammanhang.

De som hävdar att JAS-beslutet står i strid med fredsintresset gör det fatala misstaget att inte alls dra någon slutsats om vem som egentligen bär huvudansvaret för rustningarna. Genom att man koncentrerar en stor del av opinionsbildningen till JAS dras uppmärksamheten bort från kärnvapenmakernas och de båda supermakernas helt avgörande ansvar när det gäller upprustningen.

Vi behöver alltså ett svenskt flygplanssystem för att hävda vår neutralitet, som är den reella basen för vårt agerande i nedrustningsfrågan. Tilltron till vår alliansfrihet förbättras, om detta flygplan kan tillverkas i landet och i allt väsentligt också utvecklas inom landet.

Den svenska flygindustrin har utvecklats genom ett mödosamt arbete under en period av närmare 50 år. Dess tekniska standard är hög även i en internationell jämförelse – det bevisas av en lång rad högklassiga flygplan alltifrån B 17 som konstruerades under andra världskriget fram till dagens Viggensflygplan. Dessa projekt har gett svensk flygindustri en bred teknisk kompetens när det gäller att konstruera flygplan, motorer, elektronisk utrustning och robotar.

Svensk flygindustri har härigenom förvärvat en hög kompetens inom en rad s. k. spetsteknologier, som omfattar avancerad materiel, elektronik, tillförlitlighetsteknik samt konstruktions- och tillverkningsmetoder. Väsentligt är också systemkunskande, dvs. förmågan att hålla samman och leda långsiktiga projekt, som inom givna tids- och kostnadsramar skall uppfylla högt ställda tekniska krav.

En lång rad utredningar har framhållit att det för Sveriges industriella framtid är viktigt att vi inom landet bibehåller en hög teknisk kompetens. En sådan är för oss en viktig internationell konkurrensfördel, som det gäller att på allt sätt slå vakt om.

Sysselsättningsnivån för militära projekt kommer emellertid även med JAS-projektet att gå ned på lång sikt, och den svenska flygindustrin har därför inlett en omställning mot ökad andel civil produktion. Med regeringens hjälp har industrin inlett ett antal internationella samarbetsprojekt både på flygplans- och på flygmotorområdet. Att man har lyckats få till stånd dessa avtal är ett värtaligt bevis för den svenska industrins höga tekniska standard, vilket gjort den till en attraktiv samarbetspartner internationellt. De framgångar som Saab-Scania redan har nått med sitt matarflygplan SF340 inger förhoppningar om att en ökad civil produktion med lönsamhet skall kunna etableras här i landet.

En viktig förutsättning för fortsatta inbrytningar på den civila marknaden är emellertid att den svenska industrin också i framtiden har en militär verksamhet som bas. Så är nämligen fallet med nästan all utländsk flygindustri. JAS har därvid en avgörande betydelse.

En nödvändig förutsättning för en framgångsrik flygindustri på lång sikt är

vidare naturligtvis en högklassig flygteknisk forskning inom landet. Det är därför angeläget att den flygtekniska forskningen framgent får tillgång till tillräcklig och tidsenlig forskningsutrustning.

Den transsoniska vindtunneln, som har diskuterats och som jag för min del anser bör lokaliseras till Luleå i anslutning till den tekniska högskolan, är nu föremål för ytterligare utredningar. Det är min förhoppning att finansieringsfrågan i det sammanhanget skall få sin lösning. Det är också angeläget med tanke på den framtida utbildningen och rekryteringen av kvalificerad personal inom detta område.

Svensk flygindustri sysselsätter i dag ca 9 000 personer. Härtill kommer sysselsättningen hos ett stort antal underleverantörer. På flera orter svarar flygindustrin för den dominerande sysselsättningen. Vid en utlandsanskaffning av flygvapnets behov av flygplan genom direkt köp eller slutmontering skulle den totala sysselsättningen inom flygindustrin komma att reduceras till ca 6 000, medan vid anskaffning av svensk JAS sysselsättningen kan bibehållas vid ungefär samma nivå som i dag.

Om en svensk JAS skulle ersättas med en direktanskaffning eller slutmonterad utländsk JAS kommer följaktligen allvarliga sysselsättningsproblem att uppkomma i Linköping redan i år, genom att utvecklingspersonalen avvecklas, och omkring 1987, då Viggenproduktionen upphör. Den totala minskningen i Linköping kan uppskattas till ca 4 000 personer. I Trollhättan kan motsvarande minskning uppskattas till ca 1 500 personer.

Jag har för min del som industriminister och som regionalpolitiskt ansvarigt statsråd hävdat att JAS-projektet också måste få en regionalpolitisk effekt. Det är med tillfredsställelse som jag nu noterar att detta har besannats av företagen bakom IG JAS, som i en rapport angående de arbetsmarknadspolitiska möjligheterna i Norrland och andra sysselsättnings-svaga regioner har tagit upp JAS-projektets regionalpolitiska konsekvenser. I rapporten redovisas också General Electrics inriktning och målsättning i detta arbete.

Konkret innebär satsningen från företagen att 800 nya arbetstillfällen skapas, varav 100 i Norrbotten. Vidare påtar sig företagen bakom IG JAS ett ansvar vad gäller teknisk spridning till övrig svensk verkstadsindustri. Utöver detta pågår ett arbete inom General Electric, som i en särskild skrivelse har anmält sin målsättning för anskaffningsvolymen i svensk industri i storleksordningen 300–400 miljoner dollar över en tioårsperiod. Det är en mycket angelägen uppgörelse, som bör kunna ge goda kontakter för svensk verkstadsindustri. Denna målsättning gäller då utöver de avtal som finns tecknade mellan Volvo Flygmotor och General Electric för såväl JAS-motorn som den civila motorn CF6-80A. Enbart JAS-avtalet ger över 100 % kompensation i förhållande till vad vi måste köpa delar för till JAS-motorn från utlandet.

Herr talman! Jag har här velat redovisa de industripolitiska synpunkterna i anslutning till det beslut som riksdagen nu går att fatta beträffande ett nytt svenskt flygplan. Anskaffningen av ett svenskt JAS-flygplan motiveras naturligtvis med säkerhetspolitiska, försvarspolitiska och industripolitiska

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

skäl och inte med arbetsmarknads- och regionalpolitiska skäl. Jag vill ändå konstatera att anskaffningen av ett svenskt JAS har värdefulla effekter även ur dessa synpunkter.

Anf. 82 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag skall inte gå in på Nils G. Åslings allmänna funderingar om försvarsfrågan. Jag är inte övertygad om att just flyget och JAS spelar den avgörande roll för vår trovärdighet som han tror. Det är säkert många andra faktorer som måste in i den bedömningen. Jag tycker heller inte att det kan vara ett riktigt synsätt att hävda att förutsättningarna för att utveckla en civil flygindustri är en militär sådan.

Jag tänkte närmast ta upp herr Åslings resonemang om att det betyder 4 000 färre arbetstillfällen i Linköping om inte JAS kommer till stånd. Jag tycker att Nils G. Åsling borde dra någon annan slutsats av det antalet än han gör. De pekar ändå på försummelser och brister när det gäller planeringen för övergång till annan sysselsättning. Alla som talar i den här frågan – även Nils Åsling – säger att det naturligtvis är militärpolitiska bedömningar som avgör om vi skall tillverka ett militärflygplan. Men samtidigt säger man, att om det inte kommer till stånd blir arbetslösheten så eller så stor. Jag anser att man under hela den tid då Viggenprojektet varit under arbete borde ha planerat för ett alternativ med civil produktion.

Jag godtar inte synsättet att man måste fortsätta satsningen på militärflygplan för att kunna bevara den tekniska kapacitet och det kunnande som finns inom flygindustrin. Det skulle i så fall innebära att endast sådan verksamhet kräver dessa egenskaper. Det är naturligtvis inte så i verkligheten, utan det finns en rad områden där det behövs kvalificerad forskning, teknik och kunnande – men så länge resurserna är bundna till militär flygplansproduktion blir det inte någon ordentlig satsning på alternativ produktion – i varje fall har det inte blivit det hittills.

Jag skulle vilja råda Nils G. Åsling att tänka i de här banorna: Om generositeten var lika stor när det gällde att forska och utveckla för alternativ produktion som beträffande militärflyget skulle vi ha en bättre situation. Enbart om de 800–900 milj. kr. som JAS-projektet officiellt fördröjades med vid förhandlingarna med industrigruppen ställdes till förfogande för forskning om alternativ produktion, skulle redan det vara ett stort framsteg.

Anf. 83 Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! Jag vet inte riktigt vart Nils Berndtson vill komma. Jag kan föreställa mig att de 4 000 människor i Linköping som riskerar att förlora sina jobb finner det vara en dålig tröst när Nils Berndtson säger att detta hot inte hade varit ett faktum om man för tio år sedan hade planerat för civil produktion och haft framgång i det arbetet. Men nu är risken för arbetslöshet ett reellt hot i bl. a. Linköping. Det är ju med utgångspunkt i den situation som nu råder som vi diskuterar här – inte med utgångspunkt i den hypotetiska situation som varit för handen om man varit förutseende för tio år sedan.

Det finns mycket att säga när det gäller svensk flygindustris intresse för och

inriktning mot civil produktion. Jag tillhör dem som har varit ganska kritiska. Jag menar att man i det avseendet tidigare skulle ha sett om sitt hus. Men jag måste samtidigt erkänna att förutsättningarna – de marknadsmässiga och, för all del, också de tekniska – för att tidigare gå över till civil produktion i större skala har varit ganska begränsade. Nu har bl. a. genom regeringens medverkan Saab-Scania fått ett rejält handtag för att gå över till civil produktion, och det arbetet skall enligt uppgift bedrivas alltfört. Det måste då under en övergångstid bedrivas integrerat med den militära produktion som är nödvändig från både industripolitisk och allmän teknologisk synpunkt och naturligtvis från säkerhetspolitisk synpunkt.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Anf. 84 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Det kan väl inte vara så svårt för industriministern att förstå vart jag vill komma. Frågan om planering för alternativ civil produktion är ju inte på något vis ny. Den har diskuterats här i kammaren i tio tolv år – så länge har i varje fall jag varit med i de diskussionerna.

Nu befinner vi oss i den här situationen, säger Nils Åsling. Ja, tyvärr gör vi det, beroende på försummelser i det förgångna. Men skall man fortsätta i samma banor? Skall man för all framtid se tillverkningen av militära flygplan som den enda garantin för sysselsättningen? Det är i så fall en bräcklig grund för tryggheten för de anställda vid Saab-Scania och för utvecklingen i Linköping och i östgötaregionen.

Det kan finnas en rad olika skäl för att i fortsättningen inte satsa på militärflyget på samma sätt som hittills. Jämsides med att man har utvecklat och producerat Viggen borde man ha satsat på civila produktionsalternativ.

Nils Åsling pekade på positiva händelser som inträffat – man har fått till stånd vissa civila produktionsinriktningar. Men de har faktiskt inte skett på grundval av någon planering från statsmakternas sida – låt vara att det enligt Nils Åsling skett med statens stöd. Det fattas bara annat, med tanke på det ansvar som statsmakterna ändå har för sysselsättningen och utvecklingen i den här industrin. Men jag efterlyser fortfarande en målmedveten planering för övergång till civil produktion.

Anf. 85 Industriministern NILS ÅSLING:

Herr talman! Konklusionen av vad Nils Berndtson säger är att han inte har någonting att säga till tröst för de 4 000 i Linköping som riskerar sina jobb. Han vill bara göra ett påstående av retorisk karaktär, nämligen att man – rimligen då socialdemokraterna, som hade ansvaret för industripolitiken för tio år sedan – gjorde sig skyldig till planeringsmissar och inte hade någon allmän framförhållning eller ambition att styra över verksamheten mot civil produktion, som han i dag förordar. Det är en sak som Nils Berndtson får ta upp med socialdemokratin. Det lägger jag mig inte i.

Däremot kan jag säga att så länge jag har varit ansvarig för industripolitiken här i landet har industridepartementet ägnat ett stort och aktivt intresse åt civil flygplansproduktion och självt medverkat till att både förmedla

kontakter och animera till kontakter på den internationella marknaden, såväl för produktionssamarbete som för att bygga upp en marknad för den civila produktion som vi energiskt hävdar måste komma till som ett komplement till den militära produktionen.

Tredje vice talmannen anmälde att Nils Berndtson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 86 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Som många talare tidigare har sagt är det många långsiktiga och viktiga beslut i försvarsfrågan som vi skall fatta om inte i dag så i morgon. Jag tror att många människor i vårt land reagerar mot att vi har olika åsikter i en fråga som rör det svenska försvaret men som framför allt har stor betydelse för flyget under många år framöver. Jag vill därför först uppehålla mig något vid frågan om JAS.

När vi nu har konstaterat att vi någon gång på 1990-talet måste ha ett nytt flygplan efter systemet Viggen, hyser vi väl alla förhoppningen att svensk industri än en gång skall ha förmågan att leverera ett fullvärdigt stridsflygplan som passar vårt försvar och som anses acceptabelt av de människor som skall ha ansvaret för det. Vi är alltså överens om att vi behöver ett nytt flygplan efter Viggen som har både jakt-, spanings- och attackfunktion. Kan det bli en ny gemensam flygplansplattform för samtliga dessa uppgifter hälsar vi det med tillfredsställelse. Det är därför som jag inte kan förstå att de borgerliga politikerna hetsar fram ställningstagandet i JAS-frågan.

Gösta Bohman sade att ingen annan försvarsutredning eller försvarskommitté har haft ett så omfattande underlag för sitt ställningstagande som 1978 års försvarskommitté har haft. Jag måste bestrida det. Har man som jag suttit med i ett antal försvarsutredningar vet man att då vi vid tidigare tillfällen har bestämt oss för nya flygplan har beslutet föregåtts av en rad beslut som har fattats tre, fyra eller fem år tidigare. Låt mig säga några ord om hur det gick till när man en gång bestämde sig för flygplanet Viggen.

Redan i mitten på 1950-talet började man med projektstudier. År 1961 sade överbefälhavaren att han ville ha de och de operativa specifikationerna. Två år senare bestämdes hur konfigurationen skulle se ut och vilken motor flygplanet skulle ha. Året därpå bestämdes navigeringsutrustningen. Och ytterligare ett år senare, 1964, tillverkades det första provflygplanet. Först 1967 flögs det första provflygplanet. Därefter gjorde riksdagen en seriebeställning av Attackviggen.

Trots vad Gösta Bohman och Per Petersson har sagt kan jag försäkra kammarens ledamöter att ställningstagandet till jaktversionen av Viggen var en stor fråga för 1970 års försvarsutredning. Utredningen hade att titta på en rad utländska alternativ – det var F-4 Phantom, Mirage F 1, Grumman F-14 m. fl. – men också en ny version av det svenska flygplanet 35 Draken. I den utredningen hade vi ett mycket bättre underlag innan vi tog ställning än vi har haft i JAS-frågan. Visserligen har vi tittat på en del andra objekt, på B3LA, olika skolflygplan osv. Ni får förlåta mig att jag säger det, men låt oss inte

göra några jämförelser mellan B3LA och JAS. B3LA var ett lätt attackflygplan, och de olika SK-versionerna var skolflygplan i första hand. JAS har kommit in i debatten ganska sent och här också mycket sent prövats av myndigheterna.

Jag menar, med andra ord, att när vi är överens om huvudprincipen att vi behöver ett nytt flygplan och att vi bör sträva efter ett svenskt plan, borde den sittande regeringen ha kunnat lugna sig litet och inte begära att vi på några veckor skall kunna ta ställning beträffande utveckling, serietillverkning och underhåll i 20 år av ett framtida flygplanssystem. Vi tycker att detta är att kräva för mycket av en opposition, som inte sitter inne med alla de detaljfakta som en regering trots allt har tillgång till.

Herr talman! I tidigare inlägg i dag har socialdemokrater redogjort för olika reservationer. För min del tänker jag på reservation nr 10, som handlar om underhåll av försvarsmateriel. Jag har inte mycket att tillägga till vad som står i den socialdemokratiska reservationen, där det framhålls hur viktigt det är att det finns verkstäder som kan ställa resurser till förfogande både under kort och under lång tid, med den expertis och den kapacitet som krävs för att man skulle kunna garantera underhållet.

Det som kanske inte riktigt har kommit fram och som jag därför skulle vilja säga några ord om gäller huvudverkstadsprincipen. Denna princip var ju ingenting nytt. Politikerna på den tiden fick inte för sig att man helt plötsligt skulle skriva bindande avtal med företag om hur underhållsfrågan skulle lösas. Det som hände var ju att man flyttade över flygvapnets egna verkstäder till förenade fabriksverken. Man tog alltså bort resurser från flygvapnet och menade att de här verkstädernas kapacitet, kunnande och erfarenheter var så stora att de borde komma även andra än flygvapnet till del. Under de tio år som förflutit har det också visat sig att den kunskap och den erfarenhet som dessa huvudverkstäder besitter har kunnat utnyttjas för liknande materiel från marinen, armén och civila beställare, som har konstaterat att den kunskap och den erfarenhet som finns kan utnyttjas efter flyttningen från flygvapnet.

Jag tror att det är mot denna bakgrund som man skall se på vår reservation nr 10. Vi lägger alltså större vikt vid tillgänglighet, insyn och beredskapsaspekter. Dessa faktorer har för oss större värde än de kortsiktiga konkurrensvinster som kan göras, om man ena året lägger ut en beställning på ett håll och det andra året på ett annat håll. Det är alltså viktigare med långsiktighet på det här området.

Herr talman! Låt mig till sist ta upp en annan fråga som inte handlar om flygplan och deras underhåll, men som jag inte kan underlåta att uttala mig om, nämligen det ekonomiska försvaret. Det har tidigare i dag sagts att det görs för litet på detta område och att större resurser borde ställas till förfogande. Säkert glömmar då många talare bort att det som är grunden för hela det ekonomiska försvaret i krig är hela det civila samhället och dess resurser, som ju automatiskt kommer att överföras i händelse av krig. Vi socialdemokrater är emellertid glada över att man har kunnat nå enighet på en punkt, nämligen beträffande den kraftiga upprustningen av sjukvårdens

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

planering och funktion i krig. Vi har i tidigare försvarsutredningar funnit hur rationella våra sjukvårdsinrättningar har blivit. Därvid har man glömt betydelsen av att lagringen blir sådan att man vid avspärning kan fortsätta verksamheten. Jag tycker därför att det är bra att vi nu skall ta ställning till ett ordentligt anslag till investeringar när det gäller hälso- och sjukvården i krig. Även om vi inte kan anse att detta belopp på 320 milj. kr. är tillräckligt i framtiden, menar vi att dessa 320 milj. kr. representerar någonting nytt i den civila delen av totalförsvaret. I takt med att våra sjukvårdspolitiker blir medvetna om vilken betydelse dessa investeringar kommer att ha torde detta belopp i framtiden öka.

Herr talman! Med det sagda vill jag yrka bifall till samtliga socialdemokratiska reservationer.

Anf. 87 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Jag är litet överraskad över att Olle Göransson nu plötsligt tydligen förordar att man skall uppköpa JAS-systemet efter samma former som man uppköpte Viggensystemet. Olle Göransson bör vara medveten om att vid köpet av Viggensystemet var upphandlingsformen sådan att det var praktiskt taget staten som tog alla risker med detta sätt att köpa flygplan.

När man nu beställer JAS-systemet försöker man gå över till ett annat uppköpssystem som skulle vara till fördel för den svenska staten, enligt vad jag trodde att vi var eniga om. Det gällde här en upphandling till fast pris med optioner som innebär att industrigruppen JAS som har offererat detta plan tar de största riskerna. Jag trodde faktiskt att vi var överens om att det var till fördel för svenska staten att vi kunde göra upphandlingen på detta sätt. Nu låter det tvärtom, när vi hör Olle Göransson.

Anf. 88 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Det är nog inte riktigt att referera till verkligheten, herr Petersson, när man påstår att vi är emot den nya uppköpsform det här gäller. Vi har vid andra tillfällen klart deklarerat att den form av upphandling som här skall tillämpas i framtiden innebär klara fördelar gentemot tidigare former. Men det är därmed inte något argument för att vi nu måste ta definitiv ställning.

Det är flera optioner som här inom kort tid kommer att löpa ut, och det finns också andra delar som fortfarande ligger under utvärdering som vi gärna kan vänta på. Som tidigare sagts här i dag kan det t. o. m. vara värt ett antal miljoner att avvakta ett ställningstagande till dess att vi vet vad vi får för någonting. Vi bör inte köpa bara för att visa att vi vill använda pengarna till detta ändamål, utan allting talar för att vi bör lugna ner oss och vänta, innan vi fattar ett definitivt beslut.

Anf. 89 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Jag skall inte upprepa dagens långa debatt när det gäller JAS. Men jag är glad över att Olle Göransson nu har sagt att det sätt att köpa JAS som man nu har kommit fram till även enligt hans mening är ett bättre

förslag.

Den debatt vi haft i dag visar ju att det inte finns någonting som talar för att vi inom ett halvår vet mera om möjligheterna att få ett plan som fyller 1990-talets och 2000-talets krav än vi vet i dag. Därför har det socialdemokratiska förslaget om ett uppskov faktiskt väsentliga nackdelar. Det gäller ekonomiska, säkerhetspolitiska, industripolitiska och sysselsättningsmässiga nackdelar. Ingenting av det som jag har hört under dagens debatt får mig att ändra inställning, att beslut bör fattas nu.

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Anf. 90 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag måste upprepa frågan: Vad är det som säger att vi, bara för att vi har sagt ja till denna nya upphandlingsmetod, på en gång måste ta ställning till densamma? Det kan jag inte förstå, Per Petersson.

Vi menar att det finns stora fördelar med detta nya upphandlingssätt. Det bör ge oss minst lika goda möjligheter att successivt modifiera de beslut som vi har fattat tidigare. Jag ser alltså inget samband mellan denna nya upphandlingsmetod och det faktum att vi måste fatta ett definitivt beslut i dag.

Anf. 91 Statsrådet KARIN AHRLAND:

Herr talman! Krig eller ofred är inte bara en fråga om vilka vapen och vilka soldater vi skall ha. Kriget drabbar oss alla – vare sig vi är civila eller militära – på många olika sätt. Det gäller oavsett om fienden är utanför vårt område eller inte.

En av de många olika fasor som kriget innebär är att antalet medborgare som behöver sjukvård med visshet blir mycket större i krig än i fred. Våra möjligheter att i fredstid ta hand om akut sjuka och skadade är mycket goda. Därför har vi genom vår fredstida sjukvårdsorganisation också en god grund för hälso- och sjukvården i krig. Men i krig måste – det är vi nog eniga om – flera olika totalförsvarsmyndigheter samarbeta, med det gemensamma målet att varje människa, civil eller militär, som är i behov av vård alltid skall kunna få den vård som hennes tillstånd kräver trots att det är krig.

Egentligen säger det sig självt att hälso- och sjukvården i krig kommer att utsättas för en avsevärt utökad belastning. Dessutom blir det fråga om att ta hand om människor med många andra typer av skador och sjukdomar än de som är vanligast förekommande under fredliga förhållanden. Det beror främst på tillströmningen av personer som har skadats i strid men också på att civilbefolkningen kan komma att skadas i samband med flyganfall och andra angrepp. Även infektionssjukdomar och psykiska besvär kan bli vanliga.

Hälso- och sjukvården i krig måste, som jag tidigare har sagt, bygga på de resurser som finns i fredssjukvården. Men de behöver kompletteras i krig genom olika åtgärder, alltifrån upprättande av särskilda operations- och vårdannex och insatser för att säkerställa sjukvårdens försörjning till andra regler för hemskrivning av patienter.

Herr talman! I 1977 års försvarsbeslut angav riksdagen en inriktning för

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitik,
m. m.*

uppbyggnaden av hälso- och sjukvården i krig för den närmaste femårsperioden. Den inriktningen har inneburit att beredskapen har kunnat förbättras – och det behövdes – bl. a. i fråga om läkemedel, utrustning för operationsannex och utbildning av personal för hälso- och sjukvården i krig. Någon ordentlig, säker ekonomisk ram angavs däremot inte den gången.

Hälso- och sjukvårdens försörjningsberedskap har stor betydelse för uthålligheten. I 1977 års beslut tog riksdagen inte ställning till försörjningsberedskapen beträffande sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär, utan man hänvisade till pågående utredning. I dag består tillgängliga resurser när det gäller förbrukningsmateriel av sjukvårdshuvudmännens driftslager, näringslivets kommersiella lager och den inhemska produktionskapaciteten. Men de lagren är, även tillsammans, mycket begränsade.

Nu visar också socialstyrelsens programplan för perioden 1982–1987 att uppbyggnaden måste bli mycket omfattande, om den skall kunna tillgodose de totala behoven under en långvarig försörjningskris och därför måste ske under en längre tid än programplaneperioden. Däremot kan krigsbehovet under vissa förutsättningar täckas under planeringsperioden.

Det är också nödvändigt med en viss lagring av färdigprodukter, både för att vi också i krig skall ha tillgång till den speciella materiel som över huvud taget inte finns inom landet i dag och för att vi skall hinna ställa om industriproduktionen så att vi själva kan tillverka de nödvändiga produkterna. Den omställningsperiod som behövs för att vi skall nå en långvarig försörjningsförmåga kommer att variera mellan olika produkter, från enstaka månader till år. En fullständig omställning till inhemsk försörjning är troligen inte möjlig inom alla områden. Det betyder att vi behöver viss beredskapslagring av såväl färdigprodukter som råvaror och halvfabrikat. Dessutom behövs naturligtvis beredskapslagring för att täcka behovet under omställningsperioden, till dess en egen produktion har kommit i gång. Målsättningen är självfallet att vi skall klara oss på inhemsk produktion.

I försvarspropositionen har regeringen helt anslutit sig till försvarskommitténs uppfattning att den f. n. viktigaste åtgärden är att säkerställa sjukvårdens försörjning av sjukvårdsmateriel i kris och krig. De brister inom hälso- och sjukvården som försvarskommittén har pekat på har också behandlats i propositionen. Det gäller sjukvårdens skydd i krig, utbildning och ledning. Medelsberäkningarna för nästa budgetår följer också försvarskommitténs förslag.

Sedan 1981 har sjukvårdshuvudmännen ansvaret för ledningen av sjukvården i krig inom sitt verksamhetsområde. Det innebär att sjukvårdshuvudmännen bör se sjukvården i krig som en naturlig uppgift i direkt anslutning till deras fredstida ansvar och verksamhet.

För att kompensera deras merarbete har under 1970-talet en icke oväsentlig ökning av statsbidraget skett. Sjukvårdshuvudmännen erhöll 1980 ett dubbelt så stort statsbidrag i fasta priser som 1971. Denna ökning har skett successivt under 1970-talet, samtidigt som landstingen har fått ett utökat planeringsansvar. I kronor räknat rör det sig om 700 000 kr. 1971 och 3,7 milj. kr. i årets budget.

Herr talman! I den proposition som vi nu behandlar har regeringen föreslagit en tvåårig ekonomisk ram för programmet hälso- och sjukvården samt socialtjänsten i krig. Försvarskommitténs förslag innebar en femårig ekonomisk ram; jämnt fördelad över perioden, medan regeringen tog ställning för de första två åren. Det är dock fråga om samma årliga summa, nämligen 64 milj. kr.

Som jag nämnde i början av anförandet, fastställdes ingen ekonomisk ram i 1977 års försvarsbeslut. Nu anser försvarsutskottet att nödvändiga ansträngningar inom hälso- och sjukvårdsområdet måste bäras upp av en fast planering. Det kan jag hålla med om. Försvarsutskottet har förordat att den femåriga ekonomiska ramen fastställs enligt försvarskommitténs förslag. Jag delar inte helt uppfattningen att fasthet i planeringen är detsamma som en på kronan fastställd ekonomisk ram för fem år framåt.

Det pågår förhandlingar mellan staten och sjukvårdshuvudmännen om deras medverkan i lagringen av sjukvårdsmateriel. Det pågår också en försöksverksamhet med beredskapslagring inom vissa landsting. Med hänsyn härtill ansåg regeringen det klokt att vänta med att ta ställning till anslagen för alla de fem kommande åren.

Om man, som vi alla vill, skall ge landstingen ett eget ansvar för lagringen, är det rimligt att vänta något med att ta slutlig ställning till kostnaderna.

Herr talman! Jag vill understryka att den summa jag har nämnt, och som utskottet i princip är ense med mig om, självfallet ger en god ledning för oss när det gäller både att satsa på beredskapslagring och att stärka insatserna för hälso- och sjukvården i krig. Vi tycks alla vara ense om att hälso- och sjukvården i krig är en viktig del av totalförsvaret.

Låt mig tillägga att jag tycker det är glädjande att det faktiskt börjat bli debatt om sjukvården i krig. Det är på tiden att den kom i gång.

Anf. 92 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Låt mig först konstatera att det faktiskt inte råder den enighet kring den här frågan som man skulle kunna tro. Det finns också inom Karin Ahrlands eget parti en oro för vad som kan hända på hälso- och sjukvårdsområdet i en krigssituation. Det kan man konstatera när man läser betänkandet om försvarspolitiken.

Socialstyrelsen är definitivt inte med på det som nu presenteras för riksdagen. Jag är fortfarande orolig, som jag sade tidigare.

Karin Ahrland säger att de brister försvarskommittén pekat på anges i propositionen. Men jag litar inte riktigt på försvarskommittén därvidlag. Jag tror inte att den riktigt har klart för sig hur det ser ut inom vårdområdet.

Som mycket riktigt har påpekats, har man gått över till stordrift. Man har gått över till engångsartiklar, helt i profitintresse, för att rationalisera. Det är väldigt svårt att gå tillbaka, och det gäller inte bara sjukvårdsområdet utan en rad andra områden. Man har helt enkelt avskaffat möjligheten att använda flergångsartiklar. Det kommer att ta årtal, för att inte säga decennier, att reparera den typ av stordrift som man nu gått in för.

Man kan också vad gäller ABC-stridsmedel och kärnvapenkrig – nu talar

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken;
m. m.*

jag också om kärnvapenkrig långt ifrån Sverige – konstatera att hälso- och sjukvården rent ut sagt inte har någon beredskap. Det har, som jag framhöll tidigare, läkare för fred konstaterat. ABC-stridsmedel har egentligen ingen analyserat tillräckligt, inte ens socialstyrelsen. Det tycker jag är skrämmande. Därför har vi krävt mera anslag. Vi har krävt det som socialstyrelsen har angivit som ett minimum. Jag tycker fortfarande att de behövs. Dessutom tycker jag att det är så oerhört litet i förhållande till den övriga försvarsbudgeten. Med tanke på de perspektiv som t. ex. Peter Watkins filmer ger behöver vi de pengarna.

Anf. 93 PER PETERSSON (m) replik:

Herr talman! Av vissa skäl har jag under de senaste åren intresserat mig en hel del för problemet hur man skall klara hälso- och sjukvården i krig. Jag sätter värde på att statsrådet Ahrland nu uttalar sitt intresse för saken och att hon vill arbeta för att vi skall få bättre beredskap på detta för totalförsvaret viktiga område.

Det kan inte vara någon hemlighet för statsrådet Ahrland att såväl utredningen om sjukvården i krig som försvarskommittén enhälligt har konstaterat att det här området är det inom totalförsvaret som har den sämsta beredskapen, särskilt vad gäller sjukvårdsmateriel av förbrukningskaraktär, läkemedel och utbildning för en krigssituation.

När man har konstaterat det, då tycker jag att det tyder på en viss onödig klämfingrighet att rubba på försvarskommitténs enhälliga förslag om en fast femårig medelsram för det viktiga området hälso- och sjukvård i krig, där så mycket behöver göras, även om man där också har landstinget som den viktigaste huvudmannen.

Herr talman! Låt mig med tanke på den sena timmen säga att jag är verkligt glad över att socialdemokrater och moderater håller fast vid försvarskommitténs enhälliga förslag.

Anf. 94 Statsrådet KARIN AHRLAND:

Herr talman! Nej, Per Petersson, det är ingen hemlighet för mig vad utredningarna har sagt. Jag tror att på den punkten är vi nog alla eniga.

Till Eva Hjelmström vill jag säga att det väl ändå är ganska onödigt att börja tala om en oro för vad som skall hända. Jag tror att varenda svensk hyser oro för vad som skall hända om det blir krig. Det behöver vi inte tala om här.

Låt mig säga bara några saker till. Regeringen har i sin proposition anvisat exakt den summa som försvarskommittén har angivit per år. Det betyder – och det bör man kunna förstå – att regeringen faktiskt är ense med försvarskommittén om vad man kanske kan kalla för ett minimum.

Men samtidigt har vi i stor enighet gått in för att låta sjukvårdshuvudmännen ta ett ökat ansvar för planeringen på det här området, helt enkelt därför att vi också tror att vi får en bättre beredskap, om de myndigheter och organisationer som sköter sjukvården i fred får ett ansvar för den även i krig. Då är det rimligt att tala med landstingen och förhandla med dem om

detta.

Jag skall inte stå här och repliera på reservanterna, och vi har inte tid till det heller, men låt mig hänvisa både Per Petersson och Eva Hjelmström till den reservation som folkpartiets och centerns ledamöter har skrivit och som sannärigen inte går ut på att vi inte skall ha någon sjukvårdsberedskap i krig, men som anvisar andra vägar. Där finns också svar på Eva Hjelmströms bekymmer för all engångsmateriel. Får jag kanske på den punkten upplysa Eva Hjelmström om att redan i dag har man på svenska sjukhus att också i fredstid tänka om litet grand när det gäller engångsförbrukningsartiklar. Det är en fråga om ekonomi i sjukvården även i fredstid.

Anf. 95 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Först det här med engångsartiklarna. Jag är medveten om att man redan nu börjat fundera över att gå tillbaka till tidigare ordning – det gäller inte bara sjukhusen utan det gäller barnstugor och en rad andra områden – just därför att det visat sig att de multinationella bolagen gjort sig så stor profit på engångsartiklarna. Det hälsar vi naturligtvis med tillfredsställelse.

Karin Ahrland säger att hon delar oron för vad som kan hända och tycker att jag inte behöver påminna henne om det. Men man bör åtminstone påminna kammarens ledamöter om vad som kan hända just med tanke på de njugga anslag som ges vad gäller hälso- och sjukvården i krigstid.

Det är rimligt att man talar med landstingen om detta, och det är rimligt att landstingen får ett ökat ansvar. Javisst, men det är bara det att landstingen berövas miljard efter miljard, precis som kommunerna. Och då är det inte lätt för landstingen att uppfylla alla de krav som regeringen ställer på landstingen utan att över huvud taget ge några ekonomiska resurser.

Anf. 96 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Herr talman! Det sägs emellanåt att vi saknar en försvarspolitisk debatt i vårt land. Därför är det glädjande, även om riksdagen nu arbetar under en betydande tidspress, att konstatera att den långvariga debatt som vi nu för om inriktningen av den framtida säkerhets- och försvarspolitiken vittnar om ett betydande intresse för försvaret, inte bara i riksdagen utan också bland massmedia. Det ger belägg för att vårt på allmän värnplikt uppbyggda försvar verkligen är förankrat och är en hela folkets angelägenhet.

Mycket har ju sagts i den här debatten, och jag skall därför, trots att ämnet är av stor betydelse, bara helt kort kommentera ett par frågor.

Genom bl. a. nedläggningar av fredsförband, samordningar av förband och funktioner på samma garnisonsort och betydande nedskärningar i centrala och regionala myndigheter har försvaret under en följd av år genomfört besparingar som är helt unika inom statlig verksamhet. De förslag till förändringar som riksdagen nu har att ta ställning till innebär på nytt betydande ingrepp i organisationen och stora personalminskningar. Det är åtgärder som motiveras av behovet att spara pengar inom fredsorganisationen. Det är därför anmärkningsvärt att förslagen då i så stor utsträckning fått

Nr 165

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

Torsdagen den
3 juni 1982

*Säkerhets- och
försvarspolitiken,
m. m.*

styras av regionalpolitiska hänsyn, även om detta medför mindre besparingar än om hänsyn endast tagits till operativa skäl och med beaktande av utbildningsbetingelserna.

Försvarsministern framhöll tidigare här i dag i sitt anförande att dessa regionalpolitiska hänsyn tillmätts stor betydelse, och det framgår också inte minst genom försvarsutskottets behandling av motioner rörande T 1 i Linköping, motioner som understryker de ekonomiska fördelarna av att ha förbandet kvar liksom de operativa och utbildningsmässiga skälen för att ha ett terrängförband inom landets folkrikaste militärområde. Detta avfärdas av utskottet med att man förutsätter att överbefälhavaren och regeringen noga övervägt frågan, och utskottet anför vidare: "Utskottet anser att fredsorganisationsförändringarna i Linköping, Skövde och Karlsborg måste ses i ett sammanhang. Med hänsyn till att de senare orterna är mer beroende av sina förband än vad Linköping är anser utskottet att de minsta olägenheterna uppstår vid en nedläggning av T 1." Längre fram gör utskottet liknande avvägningar mellan Jönköping och Skövde.

Det är ur många synpunkter olyckligt att de nu aktuella förändringarna i fredsorganisationen inte har baserats på rent militära och ekonomiska bedömningar – det hade då varit lättare att förankra besparingarna bland berörd personal och på berörda orter.

Beträffande trängutbildning i Linköping konstaterar utskottet att överbefälhavaren planerar viss sådan inordnad i I 4/Fo 41. Detta är också i överensstämmelse med de önskemål som vi moderater på östgötabanken framfört i en motion, då vi utgått ifrån att förutsättningarna för att bevara T 1 inte längre förefanns. En trängighet i Linköping ger möjlighet till fortsatt och inte minst för krigssjukvården värdefull samverkan med regionsjukhuset. Tyvärr framgår inte förslagens omfattning och innebörd närmare av utskottsskrivningen. Jag hoppas ändå att beslutet medger en enhet av tillräcklig storlek för att åstadkomma erforderlig utbildningseffekt.

På flygsidan innebär förslagen i dag både för- och nackdelar. Det viktigaste är givetvis att regeringen och de borgerliga ledamöterna i försvarsutskottet kunnat enas om anskaffande av flygplanssystemet JAS. Till de negativa delarna hör att betydande oklarheter finns när det gäller bl. a. den fortsatta verksamheten på Malmslätt.

Helt naturligt är det ur Linköpings synpunkt, bl. a. med tanke på sysselsättningsläget, värdefullt att riksdagen nu antligen går att fatta beslut i denna mycket segdragna fråga. Nu är det dock inte sysselsättningsfrågan som är den avgörande, utan det måste naturligtvis även här vara de säkerhetspolitiska bedömningarna som fäller utslaget till förmån för en inhemsk utveckling och produktion av flygplan för det svenska försvarets behov.

Kompetensen att inom Sverige utveckla och producera vapen och vapensystem är av avgörande betydelse för vår försvarsförmåga. Av tidigare erfarenhet vet vi att det inte är några problem att i fredstid köpa exempelvis flygplan utifrån. Men problemen blir helt annorlunda i en krigssituation. Då uppstår verkligen "säljarens marknad", och köparen får, i den mån han får köpa något alls, nöja sig med vad säljaren anser sig kunna avstå från.

En talesman för vpk yttrade tidigare i dag att försvarsbeslutet skall ses i sitt historiska sammanhang. Det ligger mycket i det, och just därför är jag helt oreserverat för ett svenskt JAS. Inköpen av Caproni- och Junkerplan under andra världskriget manar definitivt inte till efterföljd.

Ur industripolitisk synpunkt är det helt naturligt av mycket stor betydelse om riksdagen nu beslutar om ett svenskbyggt JAS. Ett sådant beslut skulle bevara och ge möjlighet till vidareutveckling av det även ur internationell synpunkt unika teknologiska kunnande som finns inom svensk flygindustri. På såväl den militära som den civila flygsidan har Saab-Scania en framskjuten position. Detta framhölls också nyss i debatten av industriministern. Det är angeläget att understryka detta, då det finns de som ser försvarsindustrier uteslutande som en samhällsekonomisk belastning. Så är ju ingalunda fallet. Tvärtom har de försett och förser vårt försvar med inhemska produkter, och samtidigt tillför de den civila industrisektorn värdefull kompetens.

Det måste – och det bör också betonas – vara betydligt lättare att i framtiden styra kostnadsutvecklingen för ett inhemskt projekt, även om däri ingår ett betydande inslag av utländska komponenter, än vid en utländsk anskaffning. Förändringar i valutakurserna, som ju har spelat så stor roll i dagens debatt, måste i det senare fallet få större genomslag.

Med hänvisning till vad industriministern nyss sade om att av regionalpolitiska skäl lägga ut flygplansprojektet JAS till olika delar av landet, vill jag betona att det naturligtvis inte får innebära en fördyring av projektet.

Talet om civil produktion inom Saab-Scania är också något mycket märkligt. Företaget har en enhet tillskapad för militär produktion. Det är på flygplanssidan som företaget har sin speciella kompetens, och det är på flygområdet som företaget har lyckats komma in på den civila sektorn. Alternativ produktion låter som om objekten bara var att ta ned från hyllan. I realiteten är det väl så att om det fanns stora och lönsamma industriprojekt, skulle de redan vara i gång vid det här laget.

Låt mig helt kort också få göra en kommentar till de mycket märkliga turerna kring flygtekniska försöksanstaltens – FFA – hemställan om att få anskaffa en transsonisk vindtunnel. Den skulle vara ett viktigt komplement till FFA:s resurser för utveckling inom såväl den civila som den militära flygtekniken, inte minst för JAS-projektet. Det finns starka skäl för att vindtunneln anskaffas och stationeras till Bromma, där FFA ligger. En alternativ lösning skulle vara en stationering till Linköping, där Saab-Scantias flygdivision ligger. Anskaffningskostnaden torde vara i stort sett densamma på dessa orter.

Regeringen, vars talesmän i olika sammanhang uttalar sitt intresse för industriell utveckling och forskning, överväger som alternativ stationeringsort för vindtunneln den ur många synpunkter förträffliga kommunen Luleå. Det är bara det att investeringskostnaden blir 30 miljoner högre, att anläggningen kommer att fordra en större organisation än vid samlkalisering till Bromma och att möjligheterna till inkomster torde minska, då Luleå inte ligger speciellt bra till för utländska utnyttjare.

Jag har tidigare framfört mina betänkligheter mot regionalpolitik inom en

redan alltför begränsad försvarsram. Detta gäller även för vindtunneln. Den bör naturligtvis ligga i anslutning till annan flygteknisk forskningsverksamhet och inte som en isolerad enhet. Jag delar på den här punkten alltså inte de av industriministern framförda synpunkterna.

Anf. 97 NILS BERNDTSON (vpk) replik:

Herr talman! Per-Olof Strindberg säger att det är ett märkligt tal om alternativ produktion. Men jag har aldrig hävdat att man från en dag till en annan omställer från militär till civil produktion. Det är därför som vi gång efter annan har krävt en planering och ett program för hur en sådan övergång skall gå till. Det är tydligen en svår pedagogisk uppgift att övertyga företrädare för de olika partierna om att mer än ett årtiondes försummelser inte kan repareras genom att samma försummelser upprepas. Nu tror ni att projektet JAS löser de allvarliga problemen. Det gör det inte alls, utan kravet på en planering för alternativ civil produktion är lika angeläget i dag som tidigare.

Anf. 98 PER-OLOF STRINDBERG (m) replik:

Herr talman! Jag måste säga att mottagligheten för pedagogik tycks vara rätt begränsad på flera håll. Jag har försökt att i olika sammanhang diskutera med Nils Berndtson och förklara hur Saab-Scania en gång i tiden kom till, dess ursprung i Svenska Aeroplan AB och de överenskommelser som gjordes med statsmakterna om att företaget i första hand skulle tillskapa flygplan för det militära försvarets behov. Det är den bakgrunden man bör ha klar för sig; men jag skall i denna sena timme inte gå in på en historisk debatt med Nils Berndtson.

Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

9 § Anf. 99 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att på morgondagens föredragningslista skall utbildningsutskottets betänkande 38, arbetsmarknadsutskottets betänkande 29 samt socialutskottets betänkanden 51, 52 och 53 i nu angiven ordning sättas närmast efter försvarsutskottets betänkande 18.

10 § Kammaren åtskildes kl. 23.56.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD